

Gemeentelijk Beleid omtrent Geïntegreerde Rattenbeheersing

Een onderzoek naar implementatie van geïntegreerde rattenbeheersing in
Nederlands gemeentelijk beleid

November 2020 – Mei 2021

Auteur: Verweij, S.M.G.

MA student Development & Rural Innovation, Wageningen University & Research

Trefwoorden: IPM, wetgeving, beleid, knaagdierbeheersing, Nederlandse gemeenten, ratten,

Stageonderzoek in opdracht van:

Van Gerwen, M.A.A.M,

Centre for Sustainable Animal Stewardship

Universiteit Utrecht / Wageningen University & Research

Meerburg, B.G,

Kennis- en Adviescentrum Dierplagen

Voorwoord

Voor u ligt het eindrapport geschreven naar aanleiding van een exploratief onderzoek onder gemeenten in Nederland omtrent de implementatie van geïntegreerde rattenbeheersing in beleid. Deze studie is gedaan in opdracht van CenSAS (Centre for Sustainable Animal Stewardship) en het KAD (Kennis- en adviescentrum Dierplagen). Deze is uitgevoerd als zijnde stageopdracht tussen november 2020 en mei 2021 en maakt deel uit van de opleiding (master) Development & Rural Innovation aan de Wageningen Universiteit & Research.

Bij deze wil ik in het bijzonder Maite van Gerwen (projectleider Centre for Sustainable Animal Stewardship) en Bastiaan Meerburg (directeur Kennis- en Adviescentrum Dierplagen) bedanken voor de begeleiding en het aan mij toevertrouwen van deze opdracht.

Uiteraard wil ik ook alle betrokkenen hartelijk bedanken met in het bijzonder de participanten. Ik waardeer uw inzet, uw tijd en uw bijdrage aan deze studie en daarmee ook het vergroten van mijn persoonlijk inzicht omtrent dit bijzonder interessante, maar ook complexe onderwerp.

Wageningen, mei 2021

Simcha Verweij

Samenvatting

Op dit moment vindt er een transitie plaats omtrent de omgang met (bruine en zwarte) ratten in Nederland. Een van de manieren waarop deze transitie naar voren komt is het verplichte werken volgens de IPM-aanpak (geïntegreerde knaagdierbeheersing). Deze aanpak gaat uit van monitoring en preventie als eerste stappen, alvorens gebruik gemaakt mag worden van anticoagulantia (buitenshuis).

De bruine rat komt op veel plaatsen in Nederland voor, de zwarte rat in de meer laaggelegen provincies. De aanwezigheid van deze dieren wordt door mensen in situaties ook wel omschreven als overlast. De gemeente wordt daarbij door inwoners vaak als aanspreekpunt gezien. De volgende vraag is dan ook centraal komen te staan in dit onderzoek: Hoe geven gemeenten invulling aan geïntegreerde rattenbeheersing in beleid? Het onderzoek is exploratief van aard, waarbij er van elf gemeenten een of meerdere personen zijn geïnterviewd welke werkzaam zijn (waren) bij de gemeente en (op enige wijze) betrokken zijn bij geïntegreerde knaagdierbeheersing.

Het onderzoek laat zien dat wet- en regelgeving invloed heeft op het beleid (en/of uitvoeragenda's) van gemeenten rondom geïntegreerde rattenbeheersing. De meerderheid van de participanten geeft aan dat rattenbeheersing als verantwoordelijkheid van de gemeente wordt gezien in kader van het waarborgen van de volksgezondheid. Daarbij zijn verschillende doelen omschreven omtrent de aanwezigheid van ratten binnen de gemeentelijke grenzen: het beheersen/beheren/onder controle houden van de dieren, het voorkomen van plagen en overlast, als wel het streven naar een evenwichtige populatie van ratten waar er ruimte is voor biodiversiteit. Geen van de participanten heeft aangegeven tot doel te hebben de dieren volledig uit te roeien (in veel gevallen wordt dit als onmogelijk beschreven). Beleid rondom de aanwezigheid van ratten binnen gemeentelijke grenzen is verschillend in uiteenlopende type documenten vastgelegd. Ook de onderwerpen die hierbij aan bod komen verschillen tussen gemeenten.

Ook de uitvoeragenda's worden op verschillende manieren ingevuld voor het behalen van de gestelde doelen. Bijvoorbeeld het wel/niet uitbesteden van diensten aan derde partijen, serviceverlening (wel of niet nemen van curatieve maatregelen op prive terrein) en inzet van media. Verschillende factoren spelen een rol bij de keuze hiervan. Het onderzoek laat ook zien dat gemeenten (in bepaalde mate) een regierol op zich nemen, door het uitzetten van beleidslijnen, organiseren van samenwerkingen, nemen van verantwoordelijkheid en zorgdragen voor overzicht (monitoring). Daarnaast wordt ook een faciliterende en een opdrachtgeversrol gezien. Dit onderzoek heeft inzicht gegeven op de verschillende manieren waarop er invulling wordt gegeven in beleid. Echter, het is in deze studie onmogelijk gebleken alle activiteiten in beeld te krijgen die een gemeente onderneemt voor het ondersteunen van geïntegreerde rattenbeheersing. Immers raakt het onderwerp vele disciplines binnen gemeenten, waardoor de methodes gebruikt in dit onderzoek niet de benodigde data genereren.

Wat dit onderzoek wel in kaart brengt is dat de transitie naar duurzame rattenbeheersing in Nederland niet alleen een verandering teweegbrengt op het gebruik van materiele technologieën, maar ook op sociaal vlak. Het is een proces dat gaat over doorbreken, afbreken en/of omvormen van gevestigde omgangsvormen met ratten in de maatschappij als geheel. Vele verschillende stakeholders zijn hierbij betrokken. De gemeente is daar één van en komt als speler in de transitie barrières tegen. Een voorbeeld hiervan is dat vernieuwde omgangsvormen met ratten tot de vraag leidt: welk niveau aan ratten als

acceptabel kan worden beschouwd. Uitdagingen (evt. knelpunten) die naar voren komen zijn onder andere de afhankelijkheid van andere stakeholders voor het succesvol ten uitvoer brengen van geïntegreerde rattenbeheersing en de afstemming op nieuwe ontwikkelingen: zoals integreren biodiversiteitsdoelen in de verstedelijkte omgeving. Verschillende behoeften zijn ook naar voren gekomen zoals het vergroten en delen van kennis, onder andere op het gebied van gebruik alternatieve technologieën, maar ook voor het vormen van beleid omtrent geïntegreerde rattenbeheersing. Het is belangrijk te onderkennen dat iedere gemeente te maken heeft met eigen omgevingskarakteristieken. Het implementeren van geïntegreerde rattenbeheersing is geen standaardrecept en uitdagingen worden in enkele gevallen dan ook omschreven als een leerproces. De transitie vraagt afstemming op veel verschillende gebieden (afval, bouw, beheer leefomgeving enz.) en activiteiten van veel verschillende stakeholders in de samenleving. Het vraagt tijd om nieuwe netwerken te creëren en samenwerkingen aan te gaan. Andere ketenpartners zouden hierbij ondersteuning kunnen bieden.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	5
Achtergrondinformatie	6
1.1 <i>Mens en rat (als plaagdier) samen in de maatschappij</i>	6
1.2 <i>Openbaar bestuur en geïntegreerde rattenbeheersing</i>	7
1.3 <i>Doel van dit onderzoek</i>	10
1.4 <i>Onderzoeksvragen</i>	10
1.5 <i>Hanteren definities</i>	10
Methodologie	12
2.1 <i>Deskresearch</i>	12
2.2 <i>Diepte-interviews</i>	12
Resultaten wet- en regelgeving	15
3.1 <i>Wet natuurbescherming</i>	15
3.2 <i>Wet dieren</i>	15
3.3 <i>Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Wgb)</i>	15
3.4 <i>Wet publieke gezondheid (Wpg)</i>	16
3.5 <i>Woningwet en Bouwbesluit</i>	16
3.6 <i>Besluit kleine herstellingen</i>	17
Resultaten diepte-interviews	18
4.1 <i>Rol</i>	18
4.2 <i>Huidig beleid</i>	23
4.3 <i>Verwachtingen van burgers</i>	33
4.4 <i>Behoeften</i>	33
Discussie	38
5.1 <i>Kansen en beperkingen methodologie</i>	38
5.2 <i>Uitkomsten onderzoek in relatie tot andere onderzoeken</i>	40
5.3 <i>Kansen voor gemeenten n.a.v. resultaten</i>	41
Conclusie	44

Aanbevelingen	47
Appendix I Begeleidende email, interview	51
Appendix II Begeleidende email, uitwerking interview	53
Appendix III Vragenlijst diepte-interview	54

Inleiding

Dit onderzoek betreft een exploratieve studie naar het huidige beleid (en uitvoeragenda's) van Nederlandse gemeenten ten aanzien geïntegreerde rattenbeheersing.

Gemeenten kunnen het beleid omtrent de omgang met ratten zelf inkleden zolang deze niet in strijd is met hogere wet- en regelgeving. In dit onderzoek wordt dan ook allereerst aandacht besteedt aan welke wet- en regelgeving het beleid omtrent geïntegreerde rattenbeheersing raken. Vervolgens wordt gekeken hoe gemeenten invulling geven in beleid omtrent geïntegreerde rattenbeheersing. Hierbij wordt ook aandacht besteed, aan de rol van gemeenten, welke verwachtingen zij hebben van inwoners, als wel de instrumenten die zij inzetten. Ook besteedt deze studie aandacht aan de behoeften van gemeenten voor het ten uitvoer brengen van geïntegreerde rattenbeheersing. Naar aanleiding hiervan worden aanbevelingen gedaan, die kunnen bijdragen aan duurzame rattenbeheersing in de toekomst.

Achtergrondinformatie

1.1 Mens en rat (als plaagdier) samen in de maatschappij

In Nederland komen van het geslacht *Rattus* (Echte ratten) zowel de bruine rat (*Rattus norvegicus*) als de zwarte rat (*Rattus rattus*) voor. De Nederlandse Databank Flora en Fauna (NDFF) (2021a) laat zien dat de bruine rat verspreid leeft over heel Nederland. De zwarte rat daarentegen lijkt met name voor te komen in de laaggelegen provincies als delen van Noord-Brabant (NDFF, 2021b). De bruine en zwarte rat worden ook wel commensalen genoemd (cultuurvolgers) en kunnen gebruik maken van habitat, voedsel en water voorzien door mensen (Puckett, Orton, Munshi-South, 2020, p1). Ze kunnen daardoor dicht in de buurt van mensen te vinden zijn. Bruine ratten komen niet alleen dicht bij mensen in stedelijke gebieden voor, maar worden ook gezien in rurale gebieden (Hardy & Taylor, 1980). Het activiteitengebied van de bruine rat kan ook sterk variëren. Taylor (1978, in Lambert et al.) benoemt dat wanneer sprake is van een vaste voedselbron, het activiteitengebied van het dier over het algemeen niet boven de 30 meter ligt. Bij het weghalen van deze bron, werd dit gebied echter groter. In een studie van Taylor & Quay (1978), is zelfs een afstand van 3,3 km waargenomen van een rat in een enkele nacht. Deze studies laten dan ook zien dat bruine ratten zich weinig aan lijken te trekken van menselijk vastgestelde erf- en beleidsgrenzen.

Volgens De heer Weijman, is de term 'superdier' op ratten en muizen van toepassing door de opportunistische levenswijze; het zijn immers "evolutiekampioenen en pioniers, ze benutten elke kans" (Van Gerwen, 2018, p43). Echter de aanwezigheid van de rat wordt in situaties omschreven als overlast. Op verschillende plaatsen in Nederland wordt de aanwezigheid van ratten in media onder de aandacht gebracht: "Overlast van ratten neemt toe (en dit wil Rotterdam eraan doen)" (Keunen, 2000, np). De aanwezigheid van het dier wordt daarbij niet altijd even hard op prijs gesteld: "Trippelende plaaggeesten op zolder en in de kelder, 's-Heerenberg Oost wordt geplaagd door ratten", luidde een krantenkop van de Gelderlander op 2 oktober 2020. Inwoners geven daarbij aan zich niet voldoende gesteund te worden door gemeenten en woningcorporaties voor het verhelpen van het probleem; "als ik dan de gemeente of de woningcorporatie bel, zeggen ze dat het mijn zaak is" (Merghart, H, in Scholten, 2020). Een andere inwoner geeft aan: "op dit moment doen die allebei aan symptoombestrijding. Ze geven niet thuis en doordat er niets gebeurt, wordt het probleem alleen maar erger" (Frerix, G. in Scholten, 2020). In Haarlem is een burger een petitie gestart onder buurtbewoners. "Ik krijg de indruk dat de gemeente het niet belangrijk vindt of de middelen niet heeft om het op te lossen" (De Loor in Van Kampen, 2020). Hiermee worden de activiteiten welke de gemeente onderneemt voor het beheersen en bestrijden van ratten ter discussie gesteld. Uit dit bericht kan ook worden opgemaakt dat bij ongewenste situaties met ratten de gemeente aangesproken wordt door inwoners. Dit komt overeen met wat is gepresenteerd in het rapport van het RIVM (2019, p33): "Voor inwoners en bedrijven zijn gemeenten vaak het eerste aanspreekpunt wanneer er overlast is van knaagdieren". Ook wordt in dat rapport aangegeven dat er onvoldoende kennis zou zijn bij inwoners "over gemeentelijk knaagdierbeleid en de verantwoordelijkheid die zij zelf hebben" (RIVM, 2019, p37). De vraag die dit oproept is: hoe zien gemeenten zelf haar verantwoordelijkheden rondom

rattenbeheersing en hoe hebben zij dit vastgelegd in beleid? Dit onderzoek tracht een antwoord te vinden op deze vraag.

In dit onderzoek wordt gesproken over geïntegreerde rattenbeheersing, wat is afgeleid van het concept geïntegreerde knaagdierbeheersing waar ook muizen onder vallen. Dit wordt ook wel IPM (Integrated Pest Management) genoemd. De IPM-aanpak is van kracht gegaan in Nederland in 2017 en is een protocol waaraan voldaan moet worden op het moment dat mensen gebruik willen maken van anticoagulantia buitenshuis. Alleen gekwalificeerde plaagdierbeheersers mogen anticoagulantia buitenshuis inzetten, waarbij het protocol gevolgd dient te worden. In 2023 wordt deze naar verwachting uitgebreid naar het gebruik van deze middelen binnenshuis (RIVM, 2019). “Het doel van dit beleid is bepaalde chemische middelen (anticoagulantia) zo min mogelijk in te zetten door ratten- en muizenplagen zo veel mogelijk te voorkomen. Als preventieve maatregelen niet genoeg werken, horen eerst mechanische producten zoals klapvallen te worden ingezet. Pas daarna mogen, indien nodig, de dieren worden bestreden met anticoagulantia. Om die middelen buiten te mogen gebruiken is een opleiding en een certificaat nodig” (RIVM, 2019, p3). De nadruk bij deze IPM-aanpak ligt dan ook op preventie. Bij preventieve maatregelen moet gedacht worden aan het “wegnemen van toegang/beschikbaarheid van voedsel en het voorkomen van huisvesting/schuilplaatsen voor knaagdieren” (RIVM, 2019, p25). Het IPM is dan ook niet alleen maar een doel (verminderd gebruik van anticoagulantia), maar ook een middel (preventieve maatregelen zorgen ervoor dat anticoagulantia niet hoeven worden ingezet).

1.2 Openbaar bestuur en geïntegreerde rattenbeheersing

Rijksoverheid

Op landelijk niveau zijn verschillende ministeries betrokken zijn bij geïntegreerde rattenbeheersing (Van Veldhoven, 2020, p5):

- Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV): beheersbaar houden rattenpopulaties en verantwoordelijk voor wetgeving vang- en dodingsmethoden
- Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS): verantwoordelijk voor volksgezondheid en zorgen voor toezicht ontwikkeling populaties (rattenmonitor)
- Infrastructuur en Waterstaat (I en W): verantwoordelijk voor beleid inzake toelating en gebruik van biociden (inclusief rodenticiden), beleidsuitvoering en bevoegd gezag toelating middelen ligt bij College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb)
- Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) draagt via haar beleid rond woningbouw en gebouwen en beheer en inrichting van de leefomgeving bij aan de preventie van overlast en plagen.

Hieruit kan opgemaakt worden dat het onderwerp ook bij de rijksoverheid vele disciplines raakt. Uiteindelijk is het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb) de partij welke heeft besloten tot de invoering van het integraal IPM-systeem en hiervoor de randvoorwaarden heeft opgesteld (CTGB, gd). In 2019 is er een rapport gepubliceerd door het RIVM: ‘een verkennend onderzoek naar effectiviteit en optimalisatie geïntegreerde knaagdierbeheersing’. Dit rapport is opgesteld naar aanleiding van een motie die is ingediend in door Tweede Kamerlid Jacobi (2014): “verzoekt de regering om, met een planmatige en samenhangende aanpak voor de preventie van plaagdieren en de preventie van biociden te komen”.

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat heeft als reactie op het RIVM-rapport aangegeven dat versnippering vermeden moet worden en zet hierbij in op het bevorderen van de samenwerking tussen overheden en betrokken partijen: “Dierplagen raken immers aan veel verschillende beleidsterreinen en regelgeving. [...] De bestaande Werkgroep rattenmonitoring is inmiddels qua doel en samenstelling verbreed tot een Werkgroep IPM knaagdierbeheersing. De oorspronkelijke werkgroep richt zich op inhoudelijke afstemming over de monitoring van rattenpopulaties. Het secretariaat wordt gevoerd door het RIVM. De werkgroep heeft bijvoorbeeld in opdracht van de minister voor MZS in samenwerking met mij de Rattenmonitor (www.rattenmonitor.nl) ontwikkeld voor meldingen door professionele plaagdierbeheersers. Het is belangrijk dat zoveel mogelijk gebruik wordt gemaakt van deze meldingsmogelijkheid, zodat het gewenste goede inzicht in de populatieontwikkelingen op lokale en landelijke schaal ontstaat. Deze rol van de werkgroep blijft zeker nodig. De verbreding houdt in dat ook kennisuitwisseling en afstemming plaatsvindt over de IPM-aanpak voor zowel ratten als muizen, en dat wordt samengewerkt bij communicatie en voorlichting. Om dat te bereiken zijn naast de betrokken ministeries meerdere andere betrokken partijen vanuit overheid, kennisinstituten en sectoren uitgenodigd om te participeren” (Van Veldhoven, 2020, p2-3).

Provincie

Waar de verantwoordelijkheid voor wetgeving ligt bij de Rijksoverheid, ligt de uitvoering van het beleid voornamelijk bij de provincies, gemeentes en waterschappen (Van Gerwen, 2018). De provincies zijn betrokken bij het (wel of niet) verlenen van ontheffingen en vergunningen rondom gebruik vang- en dodingsmethoden.

Gemeenten en haar bevoegdheden in zake beleidsvorming rattenbeheersing

Voor het opstellen van het gemeentelijk beleid omtrent rattenbeheersing hebben gemeenten te maken met landelijke wetgeving. In de Grondwet (art. 124 lid 1) staat vermeld dat gemeenten een zelfstandige bevoegdheid hebben (ook wel autonomie genoemd): “Voor provincies en gemeenten wordt de bevoegdheid tot regeling en bestuur inzake hun huishouding aan hun besturen overgelaten”. Echter, deze bevoegdheid is begrensd middels Grondwet (art. 124 lid 2): “Regeling en bestuur kunnen van de besturen van provincies en gemeenten worden gevorderd bij of krachtens de wet”. Dit betekent dat het gemeentelijk beleid niet in strijd mag zijn met de hogere wet- en regelgeving. Hierbij kan het zijn dat de gemeenten krachtens de wet medewerking moeten verlenen aan gestelde doelen vanuit de overheid (medebewind).

Het beleid omtrent rattenbeheersing kunnen gemeenten dan ook zelf inkleden, zolang dit niet in strijd is met hogere wet- en regelgeving. Gemeenten zijn bevoegd om aanvullende regelgeving vast te stellen om ratten te beheersen, volksgezondheid te bewaken en openbare orde te handhaven (dit laatste middels de gemeentewet). De gemeente kan bijvoorbeeld een gemeentelijk beleidsplan voor plaagdierbeheersing of lokale gezondheidsplannen opstellen. “In deze plannen zouden de verantwoordelijkheden van de gemeente maar ook van particulieren en bedrijven kunnen worden vastgelegd” (RIVM, 2019, p34). In de toekomst wordt het mogelijk deze op te nemen in het Omgevingsplan, onderdeel van de nieuwe Omgevingswet waarvan verwacht wordt dat deze op 1 januari 2022 in werking treedt: “De wet biedt gemeenten de mogelijkheid om expliciet en vroegtijdig gezondheid te betrekken bij ruimtelijke planvorming. Gemeenten zijn aan zet, waarbij zij zich kunnen laten adviseren over gezondheidsaspecten door de GGD. In de lokale omgevingsvisie zouden maatregelen opgenomen kunnen worden die knaagdieroverlast en zoönosen voorkomen” (RIVM, 2019, p33).

Ook rondom het geven van publieke voorlichting kan de gemeente zelf invulling geven in beleid. Dit werd in het verleden (voor 1998) nog gecoördineerd vanuit de Rijksdienst (Afdeling Bestrijding van Dierplagen die deel uitmaakte van de Inspectie Milieuhygiene) (Weijman, 2017). Echter in april 1998 vond er een verandering plaats en werd “elke Nederlandse gemeente afzonderlijk verantwoordelijk voor het beleid, de voorlichting en de praktijk op het gebied van dierplagen en de daarmee samenhangende toepassing van biociden” (Weijman, 2017, np). Gemeenten kunnen dan ook zelf een besluit nemen over hoe zij haar burgers voorlicht. Voor deze taak kunnen zij ook derden inschakelen, zoals het Kennis- en Adviescentrum Dierplagen. Deze organisatie heeft middels ondertekening van een overdrachtsprotocol in 1998 de onderdelen voorlichting en onderzoek op het terrein van de bestrijding van dierplagen op zich genomen.

In het RIVM-rapport (2019) zijn er een aantal beleidsopties genoemd welke gemeenten kunnen nemen voor optimaliseren van geïntegreerde rattenbeheersing in beleid. Bijvoorbeeld:

- Vastlegging risicogebieden en drempelwaardes
- Risico-inventarisatie, bestaande uit monitoringsplan, preventieplan en bestrijdingsplan in voor openbare ruimtes.
- Effectieve monitoring op ratten, voedselafval, kapotte vuilniszakken, vervuilde groenstroken, achterstallig onderhoud en kapotte riolering. Burgers kunnen hieraan bijdragen, maar coördinatie, toegankelijkheid en terugkoppeling moet gewaarborgd zijn.
- Meldingen opnemen in de landelijke rattenmonitor
- Zorgdragen actieve controle en ingrijpen in probleemgebieden (gebouwen, gestaakte agrarische bedrijven en riolering)
- Afstemming bij inrichting openbaar groen en recreatieterreinen (habitatmanagement)
- Afstemmen afvalbeleid
- Voederverbod vogels
- Eventueel verplicht stellen burens te informeren bij overlast
- Publieke voorlichting gericht op preventie
- Bouwplannen toetsen op knaagdierbestendigheid
- Verantwoordelijkheid van gemeente voor rioolbeheer tot aan het pand
- Verantwoordelijkheid nemen voor samenwerking tussen partijen indien aanpak overlast niet tot gewenste resultaten leidt

Voor het ondersteunen van geïntegreerde rattenbeheersing in beleid zijn dan ook allerlei beleidsopties mogelijk. Daarbij wordt in het RIVM (2019) rapport ook het belang aangegeven dat politiek de relevantie van knaagdierbeleid onderkent. Bestaande onderzoeken laten zien dat enkele beleidsopties reeds worden ingezet. “Omdat verschillende grote steden zoals Rotterdam en Amsterdam geen GFT ophalen zijn door de gemeente broodbakken geplaatst. In deze broodbakken kunnen burgers hun oude brood kwijt zodat dit een goede bestemming krijgt” (RIVM, 2019, p75). Ook zijn er gemeenten die een voederverbod hebben ingesteld. “Beleid op voerverboden lijkt meer voor te komen bij gemeenten met een hoog percentage bebouwde grond” (Beukers & Reijneveld, 2017, p33). Het rapport van Antea Groep (2019) laat zien dat verschillende gemeenten werken aan publieksvoorlichting (waarbij wordt aangegeven dat kleinere gemeenten beperkte communicatie inzetten omtrent knaagdierbeheersing). Daarnaast zijn er gemeenten welke gebruik maken van een serviceovereenkomst met het KAD op basis van publieksvoorlichting. Dit betekent onder andere dat hun inwoners (gratis) advies ontvangen over de omgang met ‘plaagdieren’.

Ook zijn er gemeenten die een samenwerkingsverband hebben gestart met verschillende (omliggende) partijen. Zo zijn in de provincie Limburg enkele gemeenten gaan samenwerken met waterschappen en GGD, met als doel tegengaan van verdere groei van populaties zwarte ratten. Zij zetten zich in voor het ontwikkelen van innovatieve oplossingen om overlast te voorkomen (Projectgroep Zwarte Rat Noord & Midden Limburg, 2016).

1.3 Doel van dit onderzoek

Dit onderzoek heeft tot doel het vergroten van inzicht omtrent de verschillende manieren waarop Nederlandse gemeenten geïntegreerde rattenbeheersing implementeren in beleid. Dit onderzoek is ter aanvulling op eerdere onderzoeken, zoals het RIVM 2019 rapport en de 'Resultaten verkenningsstudie knaagdierbeheersing' door Antea Group.

Hoewel geïntegreerde knaagdierbeheersing zich richt op ratten en ook muizen, is er in dit onderzoek voor gekozen om toe te spitsen op ratten. Verwacht wordt dat gemeenten uiteenlopend beleid hanteren omtrent deze diersoorten, gezien het verschil in levenswijzen van ratten en muizen en dat burgers vooral een verantwoordelijkheid zien voor de gemeente als het om ratten gaat (RIVM, 2019).

1.4 Onderzoeksvragen

Hoofdvraag: Hoe geven gemeenten invulling aan geïntegreerde rattenbeheersing in beleid?

1. Welke wettelijke verplichtingen hebben gemeenten die in verband kunnen worden gebracht met geïntegreerde rattenbeheersing?
2. Hoe zien gemeenten hun rol voor het beheersen van ratten binnen gemeentelijke grenzen?
3. Wat is het huidige beleid van de gemeenten ten aanzien van geïntegreerde rattenbeheersing?
 - Wanneer spreken gemeenten van 'overlast'?
 - Hoe gaan de gemeenten om met meldingen (registratie/actie/monitoring) van ratten?
 - Wat is het serviceniveau van gemeenten richting particulieren en bedrijven en welke afwegingen spelen hierbij een rol?
 - Welke (gedrag beïnvloedende) instrumenten worden ingezet richting burgers om het beleid voor geïntegreerde rattenbeheersing te ondersteunen en welke afwegingen spelen hierbij een rol?
4. Welke verwachtingen hebben gemeenten van burgers voor geïntegreerde rattenbeheersing binnen gemeentelijke grenzen?
5. Wat zijn de behoeften van gemeenten voor de uitvoering van beleid ten aanzien van geïntegreerde rattenbeheersing?

1.5 Hanteren definities

De volgende definities worden aangehouden in dit rapport:

- **Beleidsinstrumenten:** "datgene dat een actor gebruikt of kan gebruiken om een bepaald doel te bereiken" (Fenger & Klok, 2008, p224)
- **Geïntegreerde rattenbeheersing:** Beheersen van ratten volgens de IPM-aanpak. "Deze aanpak gaat uit van monitoring en voorkomen van knaagdieroverlast als eerste twee stappen. Als er na toepassing van preventieve maatregelen toch overlast ontstaat, dan is de volgende stap de inzet van niet-chemische bestrijdingsmethoden zoals klapvallen. Pas als deze onvoldoende werken mogen als laatste stap rodenticiden worden ingezet" (RIVM, 2019, p9).
- **Gemeentelijk beleid omtrent geïntegreerde rattenbeheersing** (afgeleid uit de gebruikte definitie van Beukers & Rijnveld, 2017, p60): de verzameling van alle regels, stukken en andere officiële

documentatie van een gemeente die direct betrekking hebben op, of te maken hebben met geïntegreerde rattenbeheersing.

- **Uitvoeragenda omtrent geïntegreerde rattenbeheersing:** Activiteiten (eventueel voortkomend uit beleid) welke door de gemeente worden ondernomen voor het ondersteunen van geïntegreerde rattenbeheersing.
- **Regie:** “een bijzondere vorm van sturen die is gericht op de afstemming van actoren, hun doelen en handelingen tot een min of meer samenhangend geheel, met het oog op een bepaald resultaat” (Partners & Pröpper 2004, in BZK, p9)

Methodologie

2.1 Deskresearch

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag 1 is wet- en regelgeving in kaart gebracht die het huidige beleid en/of uitvoeragenda's van geïntegreerde rattenbeheersing raken. Hiervoor is een deskresearch uitgevoerd.

2.2 Diepte-interviews

Voor het beantwoorden van de deelvragen 2 t/m 5, vond een exploratief onderzoek plaats, waarbij gebruik is gemaakt van kwalitatieve data-analyse. Hiervoor zijn semigestructureerde interviews gehouden met personen werkzaam bij en/of in opdracht van de gemeente.

2.2.1 Selecteren van gemeenten

Eerder is genoemd dat gemeenten zelf het beleid (deels) kunnen inkleden omtrent ratten(beheersing), wat betekent dat zij mogelijk tot een verschillende uitvoeragenda komen. Tevens is het doel van dit onderzoek inzicht krijgen omtrent de verschillende manieren waarop Nederlandse gemeenten geïntegreerde rattenbeheersing implementeren in beleid. Er is dan ook bewust gekozen om gemeenten te selecteren met uiteenlopende karakteristieken. Het selecteren van gemeenten was daarmee doelgericht (purposive sampling). Tevens is gebruik gemaakt van contacten van andere onderzoekers (snowball sampling) tijdens de selectie. Geselecteerde gemeenten zijn telefonisch benaderd dan wel per mail (zie informatiebrief Appendix I). Indien geen contact met de gemeente kon worden gelegd of gemeenten afzagen van deelname zijn vervolgens (aan de hand van de criteria) nieuwe gemeenten geselecteerd en aangeschreven. Voorafgaand zijn een aantal selectiecriteria opgenomen. In de volgende tabel staat het vooropgestelde doel en de behaalde criteria weergegeven:

Doel aantal gemeenten	Behaald
Min. 12 in totaal	11
Min. 1 per provincie	Provincie Noord-Holland, Drenthe en Gelderland ontbreken
Min. 2 met servicecontract KAD (± 16% van gemeenten)	3
Min. 2 behorend tot p10 gemeenten (Nederlands grootste platteland gemeenten)	1
Min. 2 per categorie (Mate van verstedelijking is bepaald aan de hand van omgevingsadressendichtheid, CBS, 2020)	1x c1: zeer sterk stedelijk 3x c2: sterk stedelijk 4x c3: matig stedelijk 1x c4: weinig stedelijk 2x c5: niet stedelijk.
Gemeenten geïnterviewd voor verkenningsstudie (Antea Group, 2020) zijn uitgesloten van deelname, met het oog op verkrijgen nieuwe inzichten en voorkomen overbevragen participanten.	0

Figuur 1: Selectiecriteria gemeenten versus uitkomst gemeenten welke hebben deelgenomen aan dit onderzoek.

De volgende gemeenten hebben deelgenomen aan dit onderzoek:

1. Amersfoort	(2) sterk stedelijk	150.000 - 250.000 inwoners
2. Best	(3) matig stedelijk	20.000 – 50.000 inwoners
3. Enschede	(2) sterk stedelijk	150.000 – 250.000 inwoners
4. Lelystad	(3) matig stedelijk	50.000 - 100.000 inwoners
5. Oss	(3) matig stedelijk	50.000 - 100.000 inwoners
6. Roermond	(2) sterk stedelijk	50.000 - 100.000 inwoners
7. Súdwest-Fryslân	(4) weinig stedelijk	50.000-100.000 inwoners
8. Veere	(5) niet stedelijk	20.000 - 50.000 inwoners
9. Westerkwartier	(5) niet stedelijk	50.000 - 100.000 inwoners
10. Zoetermeer	(1) zeer sterk stedelijk	100.000 - 150.000 inwoners
11. Zuidplas	(3) matig stedelijk	20.000 - 50.000 inwoners

In totaal zijn van elf gemeenten een of meerdere personen gesproken die werkzaam zijn (of waren) bij de gemeente. Gesprekken vonden plaats op basis van beschikbaarheid en bereidheid. Dit betekent dat participanten verschillende functietitels droegen. Er is ook een oud-medewerker gesproken, waarvan de uitwerking is goedgekeurd door zijn/haar opvolger. In enkele gevallen zijn (in overleg met de gemeente) ook personen geïnterviewd die niet in dienst van de gemeente zijn, maar wel betrokken zijn bij geïntegreerde rattenbeheersing. Dit kunnen commercieel plaagdierbeheersers en/of medewerkers uitvoerende organisaties zijn met taken als beheer afvalstromen en/of afvalinzameling en/of beheer buitenruimte en/of rioolonderhoud.

Figuur 2: Deelnemende gemeenten

2.2.2 Datageneratie en analyse

Interviews hebben plaatsgevonden zowel telefonisch als middels videogesprekken en duurden tussen de 20 en 80 minuten. De eerste vijf interviews zijn gehouden met een eerste beknopte vragenlijst. Deze lijst werd uitgebreid naar aanleiding van de kennis die werd opgedaan (Appendix III). De volgende onderwerpen zijn bij de interviews aan bod gekomen (1) belegging van geïntegreerde rattenbeheersing in beleid (2) verantwoordelijkheid van de gemeente (3) huidig beleid (4) preventieve maatregelen (5-6) uitdagingen/knelpunten/behoefte.

Verslag van het interview is vervolgens (met bijgaande informatie Appendix II) gestuurd naar de betreffende participant voor eventuele feedback en/of aanvullingen. Naar aanleiding van de nieuwe inzichten zijn aan sommigen aanvullende vragen per mail gesteld. Deze zijn per mail beantwoord en vervolgens verwerkt in een nieuwe uitwerking. Uiteindelijk is ervoor gekozen de afdeling waar de participant werkzaam is niet in het rapport op te nemen in combinatie met de naam van de gemeente.

Wel is aan alle participanten gevraagd of hij/zij akkoord gaat met het volgende:

- Voorafgaand aan het resultatenhoofdstuk in het rapport benoemen dat de gemeente (X) heeft deelgenomen aan het onderzoek.
- Verwerkt in het resultatenhoofdstuk (met gegevens van andere gemeenten) dat rattenbeheersing aangestuurd wordt door de afdeling (X)

Aan de hand van de verschillende onderzoeksvragen zijn tussenkopjes gemaakt in het hoofdstuk resultaten. Het interview was semigestructureerd, waarbij niet alle vragen op dezelfde manier aan de verschillende participanten zijn gesteld. De (mogelijke) effecten hiervan zijn benoemd in de discussie van dit rapport (paragraaf 5.1).

Resultaten wet- en regelgeving

Wet- en regelgeving kan een aanleiding zijn voor gemeenten om beleid te vormen. Verandering in de wetgeving kan ook huidig beleid beïnvloeden. In dit hoofdstuk worden verschillende soorten wet- en regelgeving genoemd die kaders stellen omtrent de omgang met ratten, dan wel invloed hebben op de huidige beleid/ uitvoeragenda van gemeenten voor het nemen van preventieve dan wel curatieve maatregelen.

3.1 Wet natuurbescherming

De *Wet natuurbescherming* stelt kaders in hoe wij mensen mogen omgaan met ratten. “De wet natuurbescherming is erop gericht de natuur en soorten te beschermen” (Van Gerwen, p8). Verschillende wilde dieren worden middels deze wetgeving onder het beschermingsregime geplaatst, echter dit geldt niet voor ratten (zowel bruine als zwarte). “Ratten (bruine en zwarte), huismuizen, mollen en muskusratten zijn niet beschermd en mogen dus worden verstoord, gevangen en gedood” (Van Gerwen, 2018, p9). Wel stelt de *Wet natuurbescherming* dat mensen een zorgplicht hebben ten aanzien van deze dieren (art. 1.11, 1) “Eenieder neemt voldoende zorg in acht voor [...] in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving”.

Met daaropvolgend artikel 1.11, 2:

“De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in elk geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen kunnen worden veroorzaakt [...], voor in het wild levende dieren en planten: (a) dergelijke handelingen achterwege laat, dan wel, (b) indien dat achterwege laten redelijkerwijs niet kan worden gevergd, de noodzakelijke maatregelen treft om die gevolgen te voorkomen, of (c) voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk beperkt of ongedaan maakt”.

De *Wet natuurbescherming* noemt niet alleen een verplichting, maar stelt ook eisen aan het gebruik van middelen voor het vangen en doden van dieren (art 3.24, 1): “Eenieder die een in het wild levend dier doodt of vangt voorkomt dat het dier onnodig lijdt”. Vervolgens is in het Besluit natuurbescherming (art 3.10) opgenomen welke middelen verboden zijn om te gebruiken buiten gebouwen. Echter, de provincie kan mogelijk ontheffingen en vrijstellingen geven voor het gebruik van bepaalde middelen.

3.2 Wet dieren

Bij de omgang met (bruine- en zwarte) ratten moet ook rekening gehouden worden met het verbod op diermishandeling middels de *Wet dieren* (art. 2.1) “Het is verboden om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen”. Dit verbod geldt voor op zowel gehouden als niet-gehouden dieren.

3.3 Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Wgb)

“Wanneer iemand voor het tegengaan of voorkomen van overlast door dieren chemische middelen (biociden) wil gebruiken krijgt hij te maken met wetgeving op het gebied van biociden en gewasbeschermingsmiddelen” (Van Gerwen, 2018, p10). Zoals eerder beschreven ligt de beleidsuitvoering en bevoegd gezag toelating middelen bij het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb). Dit beoordeelt “volgens internationale afspraken en in de wetgeving verankerde criteria of gewasbeschermingsmiddelen en biociden – bij juist gebruik – veilig

zijn voor mens, dier en milieu en of ze werkzaam zijn. Op grond van deze beoordeling besluit het college of het middel in Nederland verkocht en gebruikt mag worden” (Ctgb, gd. b). Het Ctgb heeft dan ook uiteindelijk eisen opgesteld omtrent het gebruik van anticoagulantia bij het bestrijden van ratten: het IPM-protocol.

3.4 Wet publieke gezondheid (Wpg)

In de *Wpg* (art. 6) staat het volgende omschreven “Het college van burgemeester en wethouders draagt zorg voor de uitvoering van algemene infectieziektebestrijding, waaronder in ieder geval behoort: a. het nemen van preventieve maatregelen op dit gebied”. Dit wetsartikel raakt preventie en bestrijding van ratten, omdat “de wet bepaalt dat de gemeente verantwoordelijk is voor de volksgezondheid bij het optreden van dierplagen en dus in gevallen dat die optreden nader onderzoek moet uitvoeren (bijv. inspectie van riolen) en in ernstige gevallen zelf handelend moet optreden” (KAD, gd, a).

3.5 Woningwet en Bouwbesluit

Het bouwbesluit bevat “voorschriften over (ver)bouw van bouwwerken, over de staat en het gebruik van bouwwerken, open erven en terreinen, over sloop en over veiligheid tijdens bouwen en slopen [...]. De gemeente handhaaft de bouwregelgeving door toe te zien op de naleving van de voorschriften, vanaf de vergunningaanvraag tot de oplevering van het bouwwerk. Het beleid hiervoor legt de gemeente vast in een handhavingplan [...] De provincies houden sinds 1 oktober 2012 toezicht op de gemeenten” (Rijksoverheid, gd.).

In de *Woningwet* art. 1b staat beschreven:

1. “Tenzij een omgevingsvergunning voor het bouwen van een bouwwerk het uitdrukkelijk toestaat, is het verboden een bouwwerk te bouwen, voor zover daarbij niet wordt voldaan aan de op dat bouwen van toepassing zijnde voorschriften
2. Het is verboden een bestaand bouwwerk, open erf of terrein in een staat te laten komen of te houden die niet voldoet aan de op de staat van dat bouwwerk, open erf of terrein van toepassing zijnde voorschriften
3. Het is verboden een bouwwerk, open erf of terrein in gebruik te nemen, te gebruiken of te laten gebruiken, anders dan in overeenstemming met de ingebruikneming of dat gebruik van toepassing zijnde voorschriften”

Vervolgens wordt in het bouwbesluit artikel 3.68. Aansturingsartikel genoemd: “1. Een te bouwen bouwwerk is zodanig dat het binnendringen van ratten en muizen wordt tegengegaan” en in art. 3.72 Aansturingsartikel genoemd “1: Een bestaand bouwwerk is zodanig dat het binnendringen van ratten en muizen wordt tegengegaan”.

Het bouwbesluit gaat in art. 7.22 in op het restrisico gebruik bouwwerken, open erven en terreinen. “Onverminderd het bij of krachtens dit besluit of de Wet milieubeheer bepaalde is het verboden in, op of aan een bouwwerk of op een open erf of terrein voorwerpen of stoffen te plaatsen, te werpen of te hebben, handelingen te verrichten of na te laten of werktuigen te gebruiken, waardoor: [...] c. op voor de omgeving hinderlijke of schadelijke wijze stank, stof of vocht of irriterend materiaal wordt verspreid of overlast wordt veroorzaakt door geluid en trilling, elektrische trilling daaronder begrepen, of door schadelijk of hinderlijk gedierte, dan wel door verontreiniging van een bouwwerk, open erf of terrein, of d. instortings-, omval- of ander gevaar wordt veroorzaakt”.

Al met al: “het Bouwbesluit en de Woningwet bevatten voorschriften over het zodanig gebruik van een bouwwerk, open erf of terrein dat overlast door schadelijk of hinderlijk gedierte wordt voorkomen. De

gemeente heeft de taak toe te zien op de naleving van deze voorschriften. Bij niet-naleving ervan ontstaat een overtreding waartegen direct handhavend kan worden opgetreden” (KAD, gd. a.).

3.6 Besluit kleine herstellingen

“In het Burgerlijk Wetboek is aan de hand van de ‘Besluit klein herstellingen’ de verantwoordelijkheid vastgelegd ingeval van huur” (KAD, gd. a.). Artikel 1 (r): “het bestrijden van ongedierte, voor zover daaraan geen noemenswaardige kosten verbonden zijn en voor zover de aanwezigheid van dit ongedierte geen gevolg is van de bouwkundige situatie van de woonruimte” (Besluit kleine herstellingen, 2003).

Resultaten diepte-interviews

Binnen de resultaten zijn geen aantallen opgenomen. In de resultaten wordt wel benoemd of 'de meerderheid', 'verschillende' of 'enkele' gemeenten/participanten zijn die (geen) gebruik maken van een optie/maatregel. Dit betekent dat deze optie/maatregel tijdens het interview met deze participanten naar voren is gekomen. Er is gebruik gemaakt van een semigestructureerde vragenlijst, dit betekent dat opties/maatregelen mogelijk onbesproken zijn gebleven tijdens het interview of deze informatie niet verstrekt kon worden door de participant. Er kan daarmee niet geconcludeerd worden dat andere gemeenten deze optie/maatregel niet hebben opgenomen in beleid (tenzij aangegeven).

4.1 Rol

4.1.1 *Aansturing, coördinatie en uitvoering*

Aansturing

Aansturing vanuit de gemeente van geïntegreerde rattenbeheersing kan zijn ondergebracht bij verschillende afdelingen/disciplines (Antea Group, 2020). In dit onderzoek komt naar voren dat de meerderheid van de deelnemende gemeenten dit heeft ondergebracht bij een afdeling die zich bezighoudt met beheer (en onderhoud) openbare ruimte/ ruimtelijke ordening/leefomgeving. In een enkel geval is deze ondergebracht voor een specifiek deel binnen de gemeente.

Een participant gaf aan dat de gemeente ten tijde van het interview geïntegreerde rattenbeheersing onderbracht bij de afdeling Afvalinzameling, maar binnenkort zal verhuizen naar afdeling (Stadsbeheer) die zorgdraagt voor beheer en onderhoud van de gemeente. De participant gaf aan ook een nauwere band te zien tussen deze afdeling en geïntegreerde rattenbeheersing.

Coördinatie (en bepalen strategie)

In veel gevallen is er een coördinator aangewezen binnen de gemeente voor geïntegreerde rattenbeheersing. Bij verschillende gemeenten heeft deze persoon een opleiding gevolgd richting plaagdierbeheersing. Ook zijn bij verschillende gemeenten (ook) ambtenaren aanwezig die een opleiding/cursus hebben gevolgd richting plaagdierbeheersing. Van één gemeente is bekend dat geen van de medewerkers een opleiding heeft gevolgd richting rattenbeheersing.

Eén participant laat weten dat geïntegreerde rattenbeheersing niet specifiek is ondergebracht bij één persoon, maar een samenwerking behelst tussen meerdere partijen binnen een projectgroep. Deze projectgroep bepaalt de stadsbrede aanpak: o.a. bestaande uit opdrachtgever (projectleider en communicatie) en uitvoerende partij (projectleider, adviseur en communicatie). Aan de hand van monitoring bepaalt deze projectgroep welke buurten specifiek aandacht nodig hebben. Vervolgens worden buurtteams benaderd (bestaande uit niet alleen opdrachtgever en uitvoerende organisatie maar ook eventuele partners), die de aanpak bespreken voor de betreffende locatie (o.a. gebruik communicatiemiddelen en bestrijdingsmethoden).

Betrekken van andere externe partijen in de uitvoering

Van één gemeente is bekend dat deze woningcorporaties betreft bij een buurtaanpak voor het uitzetten van de strategie. Voor het onder de aandacht brengen van geïntegreerde rattenbeheersing onder deze stakeholder is gebruik gemaakt van bestaande communicatielijnen. Daarbij wordt tevens aangegeven dat woningcorporaties ook baat hebben bij goede samenwerking, immers draagt de

gemeente/uitvoerende organisatie zorg voor het openbaar groen en eventuele benodigde curatieve maatregelen bij bewoners. Door een andere participant is genoemd dat de gemeente in het verleden heeft samenwerkt in opzetten communicatiestrategie indien er sprake was van veel overlast.

Niet alle gemeenten hebben duurzame communicatie en samenwerking (kunnen ontwikkelen) met woningcorporaties omtrent geïntegreerde rattenbeheersing. Enkele participanten geven aan dat de samenwerking moeizaam verloopt met deze stakeholder. Eén daarvan geeft aan dat het momenteel nog niet gelukt is afspraken te maken omtrent samenwerking op het gebied van geïntegreerde rattenbeheersing. In dit geval hebben veranderingen binnen organisatie van woningbouwcorporaties de communicatie in het verleden verslechterd, maar er wordt aan verbetering gewerkt.

Uitbesteding taken aan derden

Gemeenten maken verschillend gebruik van diensten van derden. Hierbij valt de denken aan het uitbesteden van voorlichting en registratie van meldingen. Dit betekent dat wanneer inwoners contact opnemen met de gemeente en een melding willen doen van ratten(overlast), zij mogelijk (rechtstreeks) worden doorgeschakeld naar bijvoorbeeld een klantencontactcentrum, commerciële plaagdierbeheerser, uitvoerende organisatie als ook naar het Kennis- en Adviescentrum Dierplagen (KAD).

Bij sommige gemeenten verzorgt een plaagdierbeheerser (evt. coördinator zelf) in dienst van de gemeente de rattenbeheersing (het afgaan op meldingen) op openbaar terrein. Ook is gezien dat gemeenten dit uitbesteden richting:

- Commerciële plaagdierbeheersers met (aanbesteding-)contract
- Commerciële plaagdierbeheerser zonder contract (of alleen tijdens verlof plaagdierbeheerser van de gemeente)
- Organisatie welke in opdracht werkt (en/of deels in eigendom is) van de gemeente en taken uitvoert op het gebied van beheer afvalstromen en/of afvalinzameling en/of beheer buitenruimte en/of rioolonderhoud.

Indien de gemeente ook de inspectie en nemen van curatieve maatregelen als service verleent op privéterrein, dan wordt dit uitgevoerd door dezelfde partij als op openbaar terrein.

Waarop is de keuze gebaseerd om uitvoering plaagdierbeheersing op openbaar terrein binnen gemeentelijke grenzen uit te besteden aan commerciële plaagdierbeheersers? De volgende punten zijn genoemd:

- Gemeente is te groot om in dit in huis waar te nemen
- Waarschijnlijk op basis van efficiëntie
- Opleidingseisen tot ongediertebestrijding zijn laatste jaren strenger en complexer geworden

Verschillende participanten hebben aangegeven structureel contact te onderhouden met de plaagdierbeheerser en/of uitvoerende organisatie werkzaam onder contract om meldingen te bespreken. Een andere participant benoemt de communicatie en samenwerking met deze partij als een leerproces, om ervoor te zorgen dat alle stappen in het proces (bronaanpak) gewaarborgd blijven.

4.1.2 Verantwoordelijkheid van de gemeente

De meerderheid van de participanten geven aan dat rattenbeheersing (of voorkomen van rattenplagen) door de gemeente wordt gezien als haar verantwoordelijkheid in het kader van het waarborgen van de volksgezondheid: het voorkomen van overdraagbare ziekten naar de mens.

Daarnaast zijn er ook andere redenen genoemd door participanten, waarom het belangrijk bevonden wordt om het dier onder controle te houden:

- Uitbraken van ziekten door ratten kan negatieve publiciteit veroorzaken voor de gemeente
- Ratten kunnen knaagschade en daarmee stalbranden veroorzaken

4.1.3 Doel van de gemeente omtrent uitvoeringsagenda geïntegreerde rattenbeheersing

Op de vraag welk doel de gemeente nastreeft omtrent de aanwezigheid van ratten in binnen de gemeentelijke grenzen dan wel de huidige agenda geïntegreerde rattenbeheersing zijn de volgende antwoorden gegeven:

- Het beheersen/beheren/onder controle houden ratten (plagen)
- Voorkomen van rattenplagen en daarmee beperken van overlast
- Een evenwichtige rattenpopulatie, waarbij er ruimte is voor biodiversiteit en daarmee ook ratten. Een participant geeft bijvoorbeeld aan dat er in de openbare ruimte ook ruimte mag zijn voor ecologie. Dat de rat uiteindelijk een prooidier is met natuurlijke vijanden en zijn eigen plek heeft in het ecosysteem. Een andere participant geeft aan de stad als ecosysteem te beschouwen, waar mensen ook onderdeel uitmaken van de natuur. Nog weer een andere participant geeft aan dat het overkoepelende doel omtrent biodiversiteit het bevorderen van een meer natuurlijk evenwicht is. Het is dan ook streven naar een balans tussen biodiversiteit (waaronder ratten) en plagen.

Enkele participanten hebben aangegeven niet tot doel te hebben ratten volledig te verwijderen binnen gemeentelijke grenzen. De meerderheid van de participanten hebben dit niet letterlijk als doel aangegeven, maar benoemen wel dat het volledig verwijderen van ratten onmogelijk is^{*1}.

**1: Aanbeveling voor toekomstig onderzoek: opnemen van de vraag, of het wenselijk wordt geacht dat ratten volledig uit de gemeente zouden verdwijnen?*

4.1.4 Doelen bij de huidige aanpak

Tijdens interviews zijn verschillende doelen (indirect) door participanten genoemd omtrent de huidige aanpak van geïntegreerde rattenbeheersing:

- Vergroten bewustwording (delen kennis omtrent ratten en preventieve maatregelen) extern
- Delen van kennis omtrent ratten (en preventieve maatregelen) intern
- Terugdringen van het gebruik van rodenticiden (anticoagulantia)
- Afstemmen rattenbeheersing op gemeentelijke projecten
- Samenwerking tussen verschillende afdelingen/lagen binnen de gemeente
- Afhandelen van meldingen (naar wens van de burger)
- Bronaanpak bij meldingen
- Inzetten en zoeken naar (mogelijke alternatieve) effectieve technologieën voor het beheersen van de rat

Met betrekking tot het laatste zetten verschillende gemeenten en/of uitvoerende organisaties zich in voor het gebruik van materiele technologieën welke bijdragen aan het weren en/of doden van ratten. Er is een gemeente welke gebruik maakt van smartvallen in rioleringsstelsels, maar ervaart hierbij ook ongewenste effecten als rioolverstoppingen. Een andere participant geeft aan dat het gebruik van

gesloten afvalsystemen met ondergrondse perscontainers een positieve werking heeft op het beheersen van ratten.

Weer een andere gemeente maakt gebruik van geurpalen welke een werende werking hebben op ratten. Dit is momenteel nog een pilot waarvan de effecten (op verschillende diersoorten) worden onderzocht. De ratten worden middels deze geurpalen verdreven naar plekken die meer natuurlijk zijn en waar natuurlijke vijanden zich bevinden. Voordelen van het gebruik van deze geurpalen (in tegenstelling tot het gebruik van anticoagulantia) is de verbetering van dierenwelzijn. Deze gemeente heeft in het verleden CO2-vallen ingezet. In vergelijking tot geurpalen, is dit product echter kostbaar, vandalismegevoelig en vraagt het manuren.

Hieruit kan opgemaakt worden dat onder andere de volgende factoren een rol kunnen spelen voor de keuze om een bepaalde technologie te kiezen om rattenbeheersing te ondersteunen:

- Effecten op welzijn van de rat
- Economische kosten
- De baten (effectiviteit van maatregel op reductie rattenpopulatie)
- Effecten t.a.v. burgers en andere diersoorten (waarborgen veiligheid)

Aan enkele participanten is ook gevraagd wanneer deze tevreden is omtrent de uitvoering van geïntegreerde rattenbeheersing. De volgende antwoorden werden hierop gegeven:

- De melding is afgehandeld naar wens van de burger
- De situatie beheersbaar is: het aantal meldingen/ overlastsituaties op een bepaald niveau is
- Het terugbrengen tot een niveau waarbij overdracht van ziektes kan worden voorkomen en ratten geen walkeringen en beschoeiingen ondermijnen

*4.1.5 Afstemming geïntegreerde rattenbeheersing intern*2*

Participanten hebben aangegeven dat op verschillende manieren afstemming tussen afdelingen plaats kan vinden binnen de gemeente omtrent het beheersen van ratten. Zowel proactieve als reactieve activiteiten zijn daarbij naar voren gekomen. Van één gemeente is bekend dat deze in een beleidsdocument actiepunten heeft vastgelegd, die gaan over interne communicatie tussen verschillende afdelingen zoals: afval, communicatie, handhaving en riolering onderhoud.

Mocht er naar aanleiding van een brononderzoek door de plaagdierbeheerser zijn vastgesteld dat de oorzaak van het probleem verband houdt met gemeentelijke riolering of openbare ruimte dan geven enkele participanten aan dit door te geven aan de betreffende afdeling (of coördinator rattenbeheersing) van de gemeente, zodat hierop actie ondernomen kan worden. Dit geldt ook voor het zien van afval in de openbare ruimte of als nieuwbouwwoningen niet ratbestendig blijken te zijn.

Proactieve activiteiten zijn ook naar voren gekomen:

- Een participant geeft aan dat er afstemming met medewerkers is van afdeling afval en/of coördinatie afvalinzameling
- Een participant geeft aan dat bij renovaties aan rioleringen op openbaar terrein is structurele communicatie met plaagdierbeheersers. (Een gemeente werkt bij rioleringsprojecten volgens een vastgesteld programma van eisen. Per project wordt daarbij gekeken of de aanpak van ratten in het project speciale acties vraagt.)

- Een participant geeft aan dat bij de sloop van een gebouw voor nieuwbouw, met een ingenieursbureau overleg is om eerst ratten te bestrijden
- Een participant geeft aan dat bij de inrichting van de buitenruimte de rattenbeheerser betrokken bij overleg met het ingenieursbureau.

Daarnaast wordt in enkele gevallen genoemd dat deze samenwerking/communicatie niet structureel aanwezig is*²:

- Bij sloop van oude gebouwen wordt de plaagdierbeheerser niet altijd structureel op de hoogte gesteld. Daarbij gaf een participant wel aan dat er wel mogelijk contact is via het GGD. Een andere participant benoemt het toezien op het nemen van maatregelen bij de sloop als een aandachtspunt binnen de gemeente. Waarbij het aantal ratten dat vrijkwam bij een sloop in verleden is onderschat.
- Een participant geeft aan dat bij ruimtelijke inrichtingsplannen er geen structurele afstemming plaats vindt en de kennis ontbreekt omtrent rattenbeheersing. (Dit wordt onder andere gerelateerd aan het feit dat binnen de gemeente rattenbestrijding volledig wordt uitbesteed aan derden en kennis binnen de gemeente ontbreekt sinds het wegvallen van een medewerker welke een opleiding omtrent plaagdierbeheersing had gevolgd).

**2: In dit onderzoek is geen gebruik gemaakt van een gestructureerde vragenlijst. Tevens zijn niet alle afdelingen gesproken binnen een gemeente. Hierdoor is het onmogelijk uitspraken te doen omtrent de werkelijke afstemming op geïntegreerde rattenbeheersing van verschillende afdelingen binnen de gemeente. Het is belangrijk te onderkennen dat een uitspraak waarin de participant aangeeft dat sloop en inrichtingsplannen door gemeenten niet structureel worden voorgelegd aan de rattenbeheerser, dit niets zegt over de werkelijke afstemming op geïntegreerde rattenbeheersing bij het opstellen en uitvoeren van deze plannen: het kan bijvoorbeeld zijn dat de betreffende persoon zelf kennis heeft omtrent rattenbeheersing. Een verdergaand onderzoek, vereist meer data vanuit verschillende afdelingen. Daarbij dient rekening gehouden te worden met communicatie richting derden, indien rattenbeheersing en/of voorlichting is uitbesteed.*

4.1.6 Meldpunten gerelateerd aan geïntegreerde rattenbeheersing

Op ieder van onderstaande aandachtspunten heeft de meerderheid van de deelnemende gemeenten informatie op de website (al dan niet van uitvoerende organisatie) beschikbaar waarin staat aangegeven hoe de burger hiervan een melding kan maken. Hierdoor krijgen burgers de mogelijkheid afwijkingen door te geven bij de gemeente welke in verband gebracht kunnen worden met geïntegreerde rattenbeheersing:

- Verzakkingen in de weg
- Vervuiling op openbaar terrein
- Openbaar groen
- Rioolproblemen
- Container defecten

4.1.7 Rollen gemeente

In dit onderzoek zijn participanten niet direct gevraagd de rol van de gemeente te omschrijven of gevraagd hoe zij hun rol zien. Echter, naar aanleiding van het analyseren van de activiteiten en doelen van gemeenten, zijn verschillende rollen van de gemeente wel te onderscheiden en terug te zien:

- Opdrachtgeversrol: de gemeente ziet rattenbeheersing als haar taak in kader van het waarborgen van de volksgezondheid. De gemeente (als eigenaar van de openbare ruimte) heeft zichzelf

daarmee de rol als opdrachtgever toebedeeld voor het beheersen van ratten in de publieke omgeving.

- Regierol: doordat de gemeente doelen stelt omtrent de aanwezigheid van ratten in de omgeving (bijvoorbeeld het onder controle houden van plagen of beperken van overlast), is te zien dat de gemeente beleidslijnen uitzet omtrent de aanwezigheid van dit dier. Ook zijn er verschillende doelen (indirect) genoemd omtrent hoe gemeenten geïntegreerde rattenbeheersing willen aanpakken en worden er samenwerkingsverbanden aangegaan (met interne dan wel externe stakeholders) om de doelen te behalen.
- Faciliterende rol: door burgers de mogelijkheid te geven zelf melding te doen maken van afwijkingen die raken aan geïntegreerde rattenbeheersing, maakt de gemeente gebruik van het initiatief van de burger. De gemeente kan hierdoor tijdig reageren op afwijkingen die voor de gemeente zelf nog niet zichtbaar waren en neemt dan ook in bepaalde mate een faciliterende rol op zich.

Ook in de volgende paragrafen zijn deze rollen te herkennen, bijvoorbeeld dat gemeenten middels monitoring overzicht over de situatie houden (regierol) en zich flexibel en ondersteunend opstellen richting de burger in het verlenen van services (faciliterend).

4.2 Huidig beleid

4.2.1 Vastlegging geïntegreerde rattenbeheersing in beleid ^{*3}

Op verschillende manieren is geïntegreerde rattenbeheersing bij de deelnemende gemeenten gedocumenteerd:

- Afspraken vastgelegd in aanbesteding/ aannemerscontract of dienstverleningsovereenkomst richting uitvoerende (eventueel commerciële) organisatie (hierin kan onder andere zijn opgenomen, afspraken werkwijze conform wetgeving; IPM-aanpak, protocol voor meldingen, diploma eisen, verantwoordelijkheden, communicatie naar inwoners, escalatie naar de opdrachtgever indien noodzakelijk en financiële afspraken)
- Contract met het Kennis- en Adviescentrum Dierplagen (KAD)
- Notitie in dierenwelzijnsbeleid, element dat rattenbeheersing raakt: 'schade die wordt veroorzaakt door in de natuur levende dieren probeert de gemeente op diervriendelijke wijze te beheersen'.
- Plan van aanpak (basis) en doorlopende verslaglegging en monitoring van projectgroep
- Basisdocument omgang plaagdieren, met daarin vastgelegd de actiepunten omtrent het waarborgen van IPM.
- Specifiek beleidsdocument omtrent ratten(beheersing). Hierin staan actiepunten beschreven omtrent interne communicatie richting afdelingen binnen de gemeente (o.a.): afval, communicatie, handhaving en rioolonderhoud. Onderdeel van deze communicatie is op de hoogte stellen van leefwijze van ratten en preventieve maatregelen, ter bevordering van de samenwerking.
- Korte beleidsnotitie, waarin staat opgenomen een protocol omtrent meldingen

Door drie participanten is genoemd dat de aanbesteding/aannemerscontract of dienstverleningsovereenkomst het enige aanwezige document is omtrent documentatie geïntegreerde rattenbeheersing. Daarnaast zijn er drie participanten die hebben aangegeven dat er geen beleid zou zijn gedocumenteerd omtrent geïntegreerde rattenbeheersing ^{*3}.

Wat hieruit opgemaakt kan worden is dat verschillende onderwerpen omtrent geïntegreerde rattenbeheersing zijn opgenomen in verschillende documenten. Daarnaast zijn er gemeenten die wel een specifiek beleid hebben gedocumenteerd omtrent rattenbeheersing en andere niet^{*3}.

**3 In dit onderzoek is geen gebruik gemaakt van een gestructureerde vragenlijst en zijn niet alle afdelingen binnen een gemeente gesproken. Het is dan ook onmogelijk om aan de hand van dit onderzoek uitspraken te doen omtrent de werkelijke documentatie van geïntegreerde rattenbeheersing binnen de gehele gemeente. Om dit inzichtelijk te maken is het advies een gestructureerde vragenlijst op te nemen met onder andere: (1) in hoeverre geïntegreerde ratten(beheersing) in beleidsplannen van andere afdelingen is opgenomen, zoals: openbare ruimte, afval, communicatie, bouw, volksgezondheid en handhaving (2) of er sprake is van een contract met een externe plaagdierbeheerser dan wel derde partijen (zoals KAD) (3) in hoeverre er specifiek aandacht wordt gegeven aan bruine en/of zwarte ratten in beleid.*

4.2.2 Wanneer spreken gemeenten van 'overlast'?

Participanten geven aan dat er gesproken kan worden van een 'overlast' situatie:

- Op het moment dat er een rat overdag gezien wordt, dan kan men ervan uitgaan dat er meerdere dieren aanwezig zijn
- Als er meerdere ratten gesignaleerd door verschillende mensen in de buurt
- Als er door eenzelfde persoon in korte tijd meerdere malen ratten in de buurt zijn gesignaleerd
- Afhankelijk van het gebied waarin het dier zich bevindt. (Een participant beschrijft dat een rat in de buitenruimte niet per definitie wordt gezien als overlast of probleem. Een andere participant spreekt van een overlastsituatie bij het zien van ratten in huis of in de tuin. Een ander maakt onderscheidt tussen huis en buitenruimte).
- Er sprake is van een gevaar voor de volksgezondheid^{*4}

Ook is een combinatie van bovenstaande punten mogelijk.

Verschillende antwoorden die hierbij gegeven worden laten zien dat het toepassen van de term overlast door participanten ook wel als situatieafhankelijk wordt beschouwd. Zo zijn er enkelen welke genoemd hebben dat er sprake is van overlast op het moment dat dit is vastgesteld door de uitvoerende plaagdierbeheerser.

Betekent dit dat wanneer sprake is van overlast dit altijd samengaat met het nemen van curatieve maatregelen? Nee. Afhankelijk van de situatie wordt bepaald welke maatregelen er worden ingezet (lees verder 4.2.3.).

Ook benoemt een participant dat lastig te bepalen is of er 'te' veel of 'te' weinig ratten in de omgeving aanwezig zijn. Niet alleen omtrent het feit dat aan de hand van meldingen moeilijk ingeschat kan worden wat de grootte is van de populatie als ook dat het moeilijk is om te bepalen wanneer er gesproken kan worden van overlast. Een andere participant benoemt dat ratten onderdeel zijn van de woonomgeving. Maar het moeilijk is te achterhalen wat nu als een acceptabel niveau beschouwd kan worden. Hierbij krijg je te maken met persoonlijke meningen (lees verder 4.5.3).

**4 aanbeveling: opnemen van een vraag in verdergaand onderzoek wanneer de gemeente een gevaar voor de volksgezondheid ziet. Kan de participant dit omzetten in termen van aanwezigheid (populatiedichtheid) ratten?*

4.2.3 Omgang meldingen en geleverde services

Omgang meldingen van particulieren

Melding & registratie

Het doen van een melding van ratten(overlast) op privé en openbaar terrein kan op verschillende manieren geschieden:

- Telefonisch
- Mail
- Website
- App

Bij verschillende gemeenten zijn meerdere opties mogelijk. Indien meldingen direct doorgezet worden naar derden, dan zijn deze gegevens enigerlei inzichtelijk voor de gemeente. Ook kunnen meldingen direct worden doorgestuurd naar een klantencontactcentrum, uitvoerende organisatie, commerciële plaagdierbeheerser of het KAD.

Verschillende participanten geven aan, dat iedere melding door de gemeente serieus wordt genomen. Een van de hen benoemde dat er schaamte zou zijn onder burgers voor het doen van meldingen, omdat het dier geassocieerd wordt met afval. Van tien gemeenten is bekend dat huishoudens/particulieren tijdens of na het melden van ratten op privéterrein een bepaalde mate van voorlichting ontvangen (door gemeenteambtenaar en/of derden onder contract, al dan niet met opleiding richting plaagdierbeheersing). *Van 1 gemeente is niet bekend of deze onderscheidt maakt tussen meldingen van ratten op privé/openbare ruimte.*

Acht gemeenten hebben genoemd dat deze voorlichting telefonisch geschiedt en dat eventueel (of altijd) een inspectie hierop volgt. Twee gemeenten hebben niet specifiek telefonische voorlichting genoemd, maar is altijd sprake van een inspectie op locatie naar aanleiding van een melding.

Hieruit kan opgemaakt worden, dat ook bij gemeenten die op de website aangeven dat inwoners bij ratten(overlast) contact op dienen te nemen met een commerciële plaagdierbeheerser, zij mogelijk wel een bepaalde mate van voorlichting kunnen ontvangen op het moment dat zij een melding maken van ratten op privéterrein.

Registratie van de meldingen vindt op verschillende manieren plaats. In sommige gevallen zijn meldingen inzichtelijk via de maillijst, soms via een onlinedatabase (en/of kaart).

Er is ook een gemeente welke werkt aan de hand van het mobiliseren van contactpersonen. Een inwoner wordt dan toegewezen als contactpersoon richting de gemeente. Aan de hand van een buurtapp die zij zelf kunnen openen, kan deze contactpersoon de situatie in de gaten houden en kunnen behoeften aan ondersteuning in bijvoorbeeld voorlichting worden geïnventariseerd en vervolgens gecommuniceerd worden richting de gemeente.

Actie

Inspectie en bespreken preventieve maatregelen

De meerderheid van de participanten geven aan het belangrijk te vinden te werken volgens de stappen van het IPM en/of dat de focus ligt op het aanpakken van de bron. Daarbij wordt onder andere genoemd dat het belangrijk is eerst naar de mensen te luisteren. Onder inspectie (brononderzoek) kan worden

verstaan een onderzoek naar de aanwezigheid van ratten, de mogelijke grootte van het probleem en de oorzaak van het probleem. Aan de hand van deze inspectie, wordt bepaald of verdere maatregelen (preventieve en/of curatieve) genomen moeten worden.

De meerderheid van de gemeenten geven aan inspecties (te laten) uitvoeren op privéterrein (particulieren/ huishoudens) op kosten van de gemeente:

- Vier participanten geven aan dat **soms/indien nodig** een inspectie wordt uitgevoerd op locatie (zowel publiek als privéterrein, al dan niet door gemeenteambtenaar/derden met of zonder contract)
- Vijf participanten geven aan **altijd** een inspectie uit te voeren op locatie (zowel publiek als privéterrein, al dan niet door gemeenteambtenaar/derden met of zonder contract)

(Door één participant is dit niet expliciet aangegeven, een andere gemeente geeft aan een inspectie op privéterrein in principe niet uit te voeren).

Goede samenwerking en communicatie met de particuliere melder is door enkelen genoemd als noodzakelijk, evenals het afstemmen van de verantwoordelijkheden voor het oplossen van de situatie. De gemeente (of persoon welke werkt in opdracht voor de gemeente) geeft advies betreffende preventieve maatregelen. De particulier zorgt voor preventieve maatregelen (paragraaf 4.3) op het terrein. Verschillende participanten geven aan dat over het algemeen burgers welwillend zijn voor het nemen van preventieve maatregelen of het verlenen van medewerking. Door enkele participanten wordt ervaren dat adviezen worden opgevolgd, ook omdat op deze manier de burgers zelf van het probleem af zijn. Wel worden hierop uitzonderingen genoemd (lees verder aanvullende maatregelen onopgeloste situaties).

Curatieve maatregelen wel/niet als service van gemeente

Zijn ratten aanwezig op particulier terrein? Dan nemen vier deelnemende gemeenten (in principe) de taak voor het bestrijden van ratten niet op zich. Een participant geeft aan dat op het moment dat ratten in huis zijn gesignaleerd de eigenaar zelf een commerciële ongediertebestrijder in kan schakelen en daarmee zelf verantwoordelijk is voor de financiële afwikkeling. Indien de ratten op privéterrein buiten aanwezig zijn dan kunnen inwoners echter wel klemmen huren. Redenen die genoemd zijn door participanten waarbij curatieve bestrijding op privéterrein niet onder de service valt voor de gemeente:

- De politiek heeft dit besluit genomen
- Eigenaar is zelf verantwoordelijk voor eigen terrein

Dit betekent niet per definitie dat de burgers geen telefonisch advies ontvangen of dat een inspectie door de gemeente (of in opdracht van de gemeente) achterwege blijft. Een van de participanten geeft hierbij aan dat in de praktijk de grens van particulier en openbaar niet altijd even duidelijk is. Bijvoorbeeld, kan bij het bestrijden van ratten op openbaar terrein gebruik gemaakt worden van schuurtjes van burgers om bepaalde curatieve bestrijdingsmethoden in te zetten. Een andere participant geeft aan dat het nemen van curatieve maatregelen op privéterrein ook niet volledig uitgesloten kan worden. Weer een andere participant benoemt dat hij zich kan voorstellen dat de gemeente een bemiddelende rol op zich neemt bij ernstige verontreiniging van achtertuinen. Daarbij heeft een participant genoemd dat het trekken van deze grens in de praktijk ook discussie kan opleveren.

Indien is besloten dat bepaalde factoren moeten worden beperkt om de 'overlast' of 'plaag' aan te pakken, dan bespreekt de gemeentelijk ambtenaar/plaagdierbeheerser met de melder welke (curatieve en preventieve) maatregelen de gemeente zelf neemt op privé of openbaar terrein, maar ook welke

(curatieve en/of preventieve) maatregelen de melder zelf dient te nemen (lees verder paragraaf 4.3). Indien de gemeente de service voor curatieve bestrijding niet in het pakket heeft zal de burger zelf een commerciële plaagdierbeheerser in de arm dienen te nemen.

De meerderheid van de participanten geeft aan dat curatieve maatregelen (wegnemen van ratten) op privéterrein (particulieren/ huishoudens) wel op kosten van de gemeente geschiedt, indien dit noodzakelijk wordt geacht voor het oplossen van het probleem. Redenen die zijn genoemd door participanten, waarbij curatieve bestrijding op privéterrein onder de service van de gemeente valt:

- De politiek heeft dit besluit genomen op basis van de gedachte dat de gemeente een sturende rol heeft richting inwoners om taken met name rattenbestrijding uit te voeren
- Voorkomen dat ratten(plagen) zich verder kunnen uitbreiden
- Ratten kunnen ziekten verspreiden en schade veroorzaken
- Een plaag blijft niet op één locatie, maar verspreidt zich. Ratten die verblijven in en rondom gebouwen (woningen) komen ook in de openbare ruimte, plantsoenen, sloten en riolen
- Deze service is van oudsher aanwezig, in kader van het beheersbaar houden van het dier en waarborgen volksgezondheid

Zoals eerder beschreven, staat het vaststellen van 'overlast' niet gelijk aan het nemen van curatieve maatregelen. Een participant benoemt dat deze alleen worden ingezet als het wegnemen van de bron niet afdoende is. Een andere participant geeft aan dat de gemeente curatieve maatregelen wel neemt en vergoedt, maar dat dit echter maar weinig voorkomt. Eerst wordt immers gekeken naar de factoren die rattenbeheersing kunnen beïnvloeden en welke preventieve maatregelen genomen kunnen worden, bijvoorbeeld weghalen van afval, herstellen van woning en/of riolering.

Het kan ook zijn dat er nog geen sprake is van een overlastsituatie, maar wel preventieve en/of curatieve maatregelen worden genomen door de gemeente. Onderhoud van riolering bijvoorbeeld. Een participant geeft aan dat niet per definitie sprake is van een gevaar voor de volksgezondheid bij het zien van een enkele rat. Maar dat er toch ervoor is gekozen om ratten weg te nemen in een 'eerder' stadium om te voorkomen dat de gemeente achter de feiten aan loopt. Het bestrijden van de rat kan hiermee ook indirect als een preventieve maatregel gezien worden.

Indien de gemeente curatieve maatregelen verzorgt op privéterrein, gaat dit in overleg met de betrokkenen. Een participant benoemt ook dat iedere situatie uniek is, zo heeft in het verleden een groep burgers (van een volkstuinvereniging) na overleg klemmen toebedeeld gekregen, zodat zij zelf de rattenpopulatie konden beheren. Dit is een uitzonderlijke situatie.

Aanvullende maatregelen bij onopgeloste situaties

Het kan gebeuren dat burgers eventueel ook onderling een situatie niet opgelost krijgen. Goede communicatie richting de burger wordt door enkele gemeenten als belangrijk neergezet, alvorens over te gaan op andere stappen. Toch zijn er situaties waarbij herhaling van overlast is waargenomen bij burgers op privéterrein, een participant benoemt dit als uitzonderlijk. Het kan zijn dat de plaagdierbeheerser met de betreffende persoon de overlastsituatie (vermoedelijk) niet onderling kan oplossen en dat preventiemaatregelen vanuit de burger achterwege blijven. Indien plaagdierbeheersing is uitbesteed aan derden, kan een volgende stap zijn dat medewerkers van de gemeente (evt. plaagdiercoördinator) zelf contact opneemt met de betreffende persoon. Enkele participanten benoemen het inzetten van zachte dwang. Dit betekent dat aangegeven wordt naar de desbetreffende

burger dat deze zorg dient te dragen voor weringsmaatregelen, alvorens medewerking van de gemeente kan worden verwacht voor het curatief bestrijden van ratten.

Afhankelijk van de situatie kan het zijn dat er een andere afdeling van de gemeente betrokken wordt zoals een sociaal team of handhaving (BOA, stadstoezicht, politie). Een participant benoemt het inzetten van handhaving een uiterst redmiddel.

Als er sprake is van een overlastsituatie waarbij meerdere partijen (bijvoorbeeld meerdere burgers) betrokken zijn, dan geven een enkele participanten aan dat de gemeente actief betrokken is of dit vermoedelijk zal worden. Een participant ziet dit als het verlenen van de expertise van de gemeente, voor het bij elkaar brengen van verschillende partijen.

Monitoring

Alle participanten benoemen meldingen als onderdeel van de monitoring. Onder monitoring wordt in dit onderzoek verstaan het inzichtelijk krijgen van de huidige situatie van de gemeente rondom de aanwezigheid dan wel overlast van ratten. Tijdens interviews kwam naar voren dat meldingen van ratten(-overlast) ook gebruikt kunnen worden voor andere zaken. Zo geeft een participant aan dat meldingen een indicator zijn voor onderliggende problematiek (zoals problemen aan riolering). Ook zijn er participanten die hebben aangegeven dat meldingen kunnen helpen bij het inzichtelijk maken van de probleemlocaties (buurten).

Een participant geeft aan dat het belangrijk is te realiseren dat het analyseren van meldingen geen betrouwbaar beeld geeft van wat er zich werkelijk afspeelt in de omgeving. Bijvoorbeeld, als er geen meldingen uit een bepaalde buurt komen, kan men er niet vanuit gaan dat hier geen problemen zijn. De participant geeft dan ook aan meerdere informatiebronnen te raadplegen.

Uiteindelijk zijn de volgende informatiebronnen (impliciet) genoemd voor monitoring binnen gemeentelijke grenzen:

- Meldingen
- Uitkomsten brononderzoek
- Camera's
- Ervaringen van plaagdierbeheersers
- Ervaringen van wijkbeheerders
- Ervaringen van partners (bijv. woningbouwcorporaties)
- Landelijke rattenmonitor

Ook zijn er enkele gemeenten die hebben aangegeven gebruik te (gaan) maken van een eigen online kaart. Waarbij een participant aangeeft dat hierin ook gegevens omtrent illegaal afval en volle prullenbakken zichtbaar worden.

Er zijn verschillende participanten welke aangeven geen gebruik te maken van de rattenmonitor. De volgende redenen zijn onder andere genoemd voor het niet gebruiken van de landelijke rattenmonitor:

- Onvoldoende gegevens bekend (aantal meldingen weergegeven is laag)
- Er wordt geen voordeel in gezien
- Wordt als niet van toepassing beschouwd

Daarnaast geeft een participant aan dat uniforme landelijke gegevens wel zinvol geacht worden, maar benoemt daarbij ook dat meldingen uiteindelijk slechts een signaal zijn. De aantallen kunnen daarbij beïnvloed worden door verschillende factoren (bijvoorbeeld verschillen in meldingssystematiek). Het zou daarmee onjuist zijn om conclusies te trekken omtrent rattenpopulaties tussen de verschillende gemeenten.

Omgang meldingen commerciële (agrarische) bedrijven

Verschillende gemeenten geven aan dat alle (commerciële) bedrijven zelf contact op dienen te nemen met een commerciële plaagdierbeheerser voor het beheersen van ratten op eigen terrein^{*5}.

Een participant benoemt dat de gemeente de bedrijven en middenstanders van advies voorziet en soms een inspectie uitvoert op locatie.

Ook is er een gemeente welke onderscheid maakt voor agrarische bedrijven. Agrariërs worden voorzien van telefonisch advies, waarbij mogelijk de gemeente-inspecties uitvoert. Mochten de overlast niet verband houden met de bedrijfsvoering, dan worden ook curatieve maatregelen door de gemeente vergoed.

**5 aanbeveling verdergaand onderzoek: dieper ingaan op serviceverlening van gemeenten richting commerciële (agrarische) bedrijven*

Ontbreken gegevens meldingen woningcorporaties/ commerciële bedrijven/ particulieren

Verschillende participanten geven aan dat meldingen van ratten bij woningbouwcorporaties doorgezet worden naar/ binnenkomen bij de gemeente. Maar dit is niet vanzelfsprekend. Er zijn ook gemeenten geven waarbij overlastsituaties bij woningcorporaties zich buiten het zicht van de gemeente (of plaagdier coördinator) afspelen. Enkele participanten geven aan dat de gemeente niet (altijd) op de hoogte is van de meldingen die gedaan worden bij woningbouwcorporaties^{*6,7}.

De meerderheid van de gemeenten (incl. uitvoerende organisaties) geeft aan dat meldingen van bedrijven en/of particulieren/huishoudens ook terecht kunnen komen bij commerciële plaagdierbeheersers (die niet onder contract bij de betreffende gemeente zijn) en dat deze niet (structureel) worden doorgegeven aan de gemeente^{*7}. Het opnemen van de service vanuit de gemeente om curatieve maatregelen te vergoeden door de gemeente, hoeft niet te betekenen dat de burger altijd (alleen) contact opneemt met de gemeente ten tijde van overlast. Dit kan zijn omdat het bij de particulier onbekend is dat de gemeente deze service levert. Echter een participant geeft aan dat zijn ervaring is dat commerciële plaagdierbeheersers overlastsituaties rondom ratten naar de gemeente doorstuurt, omdat zij daar een vergoeding ontvangen.

**6 Aanbeveling algemeen onderzoek: in kaart brengen van rol, verantwoordelijkheden en services onder woningcorporaties in Nederland omtrent de aanwezigheid ratten*

**7 Aanbeveling verdergaand onderzoek: welke factoren spelen een rol in het ontbreken van ratten(overlast) meldingen binnen de gemeente. (Het belang hiervan moet bekeken worden in samenhang met het gebruik van de landelijke rattenmonitor door de betrokken stakeholders).*

4.2.4 Communicatief instrument: Publieke voorlichting^{*7}

Verschillende onderwerpen kunnen naar voren gebracht worden in publieke voorlichting met betrekking tot geïntegreerde knaagdierbeheersing:

- Communiceren waar burgers een melding kunnen doen
- Communiceren hoe ratten(plagen) kunnen worden voorkomen

- Openbare ruimte: o.a. afval in openbare ruimte voorkomen, regels omtrent voederen wilde vogels
- Privéterrein: o.a. onderhoud gebouwen en riolering, weghalen potentiële voedselbronnen en schuilplaatsen
- Communiceren welke maatregelen burgers kunnen nemen voor stimuleren van predatoren (van de rat) in de leefomgeving. Een participant geeft in het interview aan de stad als een ecosysteem te beschouwen, waar ruimte is voor mensen, ratten en predatoren. Bij voorkeur worden plekken ingericht voor dieren die in de menselijke woonomgeving op de rat jagen (of verjagen) zoals de bunzing. Dit brengt ook weer uitdagingen met zich mee (lees verder paragraaf 4.4.2).
- Communiceren bij bouwaangelegenheden: indien de gemeente een renovatie aan riolering treft, worden burgers proactief geïnformeerd omtrent mogelijke rattenoverlast met het advies het riool te laten inspecteren.

Uiteindelijk is publieke voorlichting één van de instrumenten om burgers niet alleen te informeren maar ook aan te zetten om bepaalde acties te ondernemen of juist te laten en daarmee gedrag te veranderen. Communicatiedoel is daarmee niet alleen informatie verstrekken, maar kan ook een persuasief karakter hebben.

Naast de plaagdierbeheerser (al dan niet de coördinator zelf) kunnen verschillende afdelingen en/of personen zowel binnen als buiten de gemeente betrokken zijn bij **proactieve** voorlichting. Enkele pa hebben participanten hebben aangegeven structureel andere afdelingen en/of personen te betrekken. Hierbij valt te denken aan:

- Klantencontactcentrum
- Partners (woningcorporaties)
- Stadstoezicht/handhaving
- Afdeling afval
- Wijkbeheerders
- Afvalcoaches

Er is een gemeente welke gebruik maakt van een buurt(sport) coach voor het in kaart brengen van de behoefte aan voorlichting onder de inwoners.

Indien gemeenten gebruik maken van diensten van een uitvoerende organisatie, wordt gezien dat deze zelf ook taken als voorlichting rondom het thema op zich kunnen nemen en daarbij samenwerkingen aan kunnen gaan met woningbouwcorporaties om het onderwerp onder de aandacht te krijgen.

Er is een participant die aangegeven heeft de afdeling communicatie structureel te betrekken in het bepalen van de strategie omtrent aanpak geïntegreerde rattenbeheersing (zie ook 4.1.1).

Er zijn ook enkele gemeenten die hebben aangegeven aan de hand van monitoring (aanwezigheid van ratten/overlast) de communicatiestrategie bepalen: welke buurten worden benaderd dan wel welke media wordt er op die plaats ingezet. Ook locaties waar veel afval in de buitenruimte wordt waargenomen, of waar vogels (veel) gevoerd kunnen extra aandacht krijgen voor publieke voorlichting.

Verschillende manieren van communicatie worden ingezet door gemeenten. In deze paragraaf onderverdeeld in verbale en non-verbale communicatie:

Verbale communicatie

Reactief: in de paragraaf serviceverlening is naar voren gekomen dat bij alle gemeenten (m.u.v. 1 onbekend) burgers voorzien in een bepaalde mate van mondelinge voorlichting omtrent maatregelen die genomen kunnen worden, dit n.a.v. een melding die zij hebben gedaan (op zowel openbaar als privéterrein). Ook zijn er gemeenten die naar aanleiding van overlastsituaties (of uitbraken ziekten) bepaalde doelgroepen aanspreken: bijvoorbeeld horeca-exploitanten/ ondernemers. Ook is er een gemeente die een informatieavond heeft georganiseerd naar aanleiding van een bewonersoverleg.

Proactief: Er zijn enkele participanten die hebben aangegeven mondelinge communicatie in te zetten voor het voorlichten van bepaalde doelgroepen om bewustwording te creëren onder burgers die geen melding hebben gedaan. Dit kan enkele individuen betreffen met specifieke achtergronden: kinderboerderijen, dierenweides, visverenigingen, moskeeën, buurtverenigingen, leraren, scholen en horeca-exploitanten. In sommige gevallen wordt deze informatie doorgespeeld naar de leden. Een gemeente zet een mobiele locatie in voor het bezoeken van die locaties die op dat moment meer aandacht vragen voor geïntegreerde rattenbeheersing. Plaagdierbeheersers zijn daar aanwezig zodat burgers hier terecht kunnen met vragen en/of opmerkingen.

Ook vindt er mondelinge communicatie plaats richting grotere groepen: bijvoorbeeld voorlichting op scholen of wordt er informatie over rattenbeheersing gegeven tijdens open dagen.

Non-verbale communicatie

Ook wordt er gebruik gemaakt van diverse gedrukte media, voor het geven van voorlichting omtrent geïntegreerde rattenbeheersing. De volgende middelen zijn genoemd die reactief en/of proactief worden ingezet.

- Flyers/folders bij de mensen thuis (soms in verschillende talen)
- Huis-aan-huis krant
- Kranten algemeen
- Sociale media
- Bebording/posters omtrent gedragsregels voederen vogels
- Gemeentegids
- Gratis afvalcontainers voorzien van logo's voor burgers met huisdieren

Informatie op websites gemeenten

De websites van de deelnemende gemeenten zijn geanalyseerd. De volgende informatie werd onder andere weergegeven (met tussen haakjes het aantal gemeenten waarbij dit onderdeel naar voren kwam):

- welke service burger kan verwachten (7)
- dat bij overlast op privéterrein de burger zelf een commerciële plaagdierbeheerser kan benaderen (2)
- waar burgers een melding kunnen doen en/of advies kunnen opvragen bij de gemeente (11)
- preventieve maatregelen voor rattenbeheersing (5)
- argumenten om ratten te beheersen (5)

- leefwijze van ratten (2)
- link naar meer informatie over ratten (2)

Daarnaast kan een uitvoerende organisatie ook informatie weergeven op de website (echter, dit is in deze analyse niet meegenomen).

Geen (proactieve) voorlichting?

Ook is er een participant welke heeft aangegeven dat binnen de gemeente momenteel geen publieke voorlichtingscampagne wordt gehouden over preventieve maatregelen tegen ratten op privéterrein. Een andere gemeente geeft aan geen media in te zetten (maar verwacht wel dat dit in de toekomst gaat komen) ^{*8}.

**8 Discussie en aanbeveling: Aan een van deze participanten in deze subsectie (Geen proactieve voorlichting?) is gevraagd of er sprake is van een publieke voorlichtingscampagne omtrent het weggooien afval in de openbare ruimte. Dit was bij de persoon niet bekend. Het kan dan ook zijn dat de gemeente wel een grote voorlichtingscampagne houdt om afval in de omgeving te voorkomen. Sommige gemeenten houden geen voorlichtingscampagne, maar investeren in mondelinge communicatie richting burgers door interne stakeholders. In dit onderzoek is geen gebruik gemaakt van een gestructureerde vragenlijst. Tevens zijn niet alle afdelingen gesproken binnen een gemeente. Hierdoor is het onmogelijk om aan de hand van dit onderzoek uitspraken te doen over wat er werkelijk binnen de gemeente aan voorlichting wordt gedaan. Wel kan deze paragraaf als inspiratie dienen of bijdragen aan een gestructureerde vragenlijst in de toekomst onder gemeenten.*

4.2.5 Juridisch instrument: Voederverbod

Geen van de deelnemende gemeenten in dit onderzoek hebben (momenteel) een voederverbod ingesteld in de APV.

Verschillende redenen zijn daarvoor genoemd:

- Potentiële tegenwerking van burgers
- Overlast is niet dusdanig om over te gaan tot deze maatregel
- Op dit moment lijkt communicatie (bewustwording) voldoende effect te hebben
- Gekozen is voor vergroten bewustwording middels communicatie
- Vraagt de benodigde fysieke mankracht

Een participant benoemt dat naar zijn mening een voederverbod onvoldoende effect zal hebben voor het veranderen van gedrag van mensen. Maar ook dat controles in buitengebieden onhaalbaar zijn.

Een participant benoemt dat op dit moment er geen voederverbod is, maar dit mogelijk wel in de toekomst komt. Op dit moment kan wel handhavend opgetreden worden in kader verbod op vervuiling van openbare ruimte (APV).

Ook geeft een participant aan dat er momenteel een aanvraag ligt om het voederverbod op te nemen in de APV, de bebording lijkt op dit moment onvoldoende effectief te zijn om voederen tegen te gaan. Momenteel komen er wel negatieve reacties naar voren van burgers die het ervaren als bemoeizucht.

Ook benoemt een participant dat deze een voederverbod wil gaan aandragen, ook met het oog op voorkomen van overlast (gedrag) vogels en waarborgen waterkwaliteit.

Uit de bovenstaande paragrafen komen een aantal elementen naar voren welke de keuze voor het opnemen van een beleidsinstrument in beleid/uitvoeragenda beïnvloeden:

- Verwachte effectiviteit (bijdrage) van een instrument (in vergelijking tot andere instrumenten)
- Ervaringen/kennis omtrent omvang huidige probleem (ratten en/of overmatig voederen)

- Mogelijke maatschappelijke weerstand wat leidt tot overwegingen wat betreft legitimiteit
- Kosten versus efficiëntie bij inzet van het instrument

4.3 Verwachtingen van burgers

Verschillende participanten hebben (indirect) een van de volgende punten genoemd die in het algemeen van inwoners verwacht mag worden dat zij op zowel openbaar als privéterrein:

- Wilde vogels niet (overmatig) voederen
- Voedsel/afval niet in de buitenruimte achterlaten
- Voedsel voor buiten gehuisveste huisdieren gesloten opslaan
- Vuilnis op de juiste wijze (gesloten containers) wordt opgeborgen

In paragraaf 4.2.3 kwam naar voren dat er ook gemeenten zijn die verwachten dat burgers zelf contact opnemen met een commerciële plaagdierbeheerser en ook financieel de kosten dragen indien ratten in huis dan wel op privéterrein worden waargenomen.

Verschillende participanten (ongeacht het serviceniveau) geven aan dat zij verwachten dat huishoudens/ particulieren medewerking verlenen en preventieve maatregelen nemen, indien ratten zijn gesignaleerd op privéterrein. Bijvoorbeeld:

- Het weghalen van voedselbronnen (bijvoorbeeld het 's avonds weghalen van voedsel voor wilde vogels of dieren welke buitengehouden worden als kippen en konijnen).
- Verminderen/ weghalen van mogelijke schuilplaatsen (zwerfvuil) voor ratten

Indien er tekortkomingen aan gebouwen zijn waargenomen (welke niet onder overheidsgebouwen of publieke ruimten vallen) geven verschillende participanten aan dat van particulier/huishouden (evt. aangevuld met verhuurder, bedrijf of woningbouwcorporatie) zelf actie onderneemt op eigen terrein voor het:

- Renoveren van het riool
- Aanpassen woning om te voorkomen dat ratten binnen kunnen komen (zoals dichten spouwmuren)

Geen van de participanten heeft aangegeven dat de gemeente de renovatie van het riool tot en met de aansluiting van het pand op zich neemt. Echter, hier is in dit onderzoek ook niet specifiek naar gevraagd

*9

**9 aanbeveling verdergaand onderzoek: zijn er gemeenten welke de renovatie van riolering tot en met aansluiting pand inwoners vergoeden?*

4.4 Behoeften

Voor het in kaart brengen van de behoeften is eerst gekeken naar de verschillende elementen die zijn benoemd die een rol (kunnen) spelen in het wel of niet doen slagen van geïntegreerde rattenbeheersing binnen de gemeentelijke grenzen. Participanten hebben deze elementen niet altijd letterlijk benoemd als knelpunt, maar wel als zaken die de aandacht verdienen omdat deze het beheersen van ratten of het werken volgens de IPM-aanpak kunnen bemoeilijken. Sommige gemeenten geven aan dat dit ook werkelijk het geval is.

4.4.1 *Huidige situatie*

Aldaar verschillende gemeenten hebben aangegeven dat het risico op overlast binnen de gemeente of de huidige situatie omtrent ratten (problematiek) laag/gering/beheersbaar/onder controle is) geven enkele van hen ook aan dat het risico niet als 0 mag worden omschreven. Dit op basis van de gedachte dat factoren aanwezig zijn binnen de gemeente die maken dat er weinig nodig is voor ratten om zich (opnieuw) te vestigen/ vermeerderen/ verspreiden. Verschillende participanten benoemen ook omgevingsfactoren welke maakt dat ratten aanwezig kunnen zijn binnen de gemeente, zoals waterrijke omgeving, houtsingels (schuilplaatsen) en rioleringsstelsels (evt. verouderd). Daarnaast is er ook een participant die aangeeft dat het aantal meldingen op dit moment toeneemt. Ook benoemt een participant dat rattenpopulatie niet op het gewenste niveau is doordat de gemeente te maken heeft met verouderde riolen. De verwachting is dat de rattenpopulatie voorlopig nog niet teruggebracht kan worden naar het gewenste niveau. Een andere participant benoemt dat groei van de rattenpopulatie in de gemeente niet uitgesloten kan worden.

Tevens is aangegeven dat per gebied het risico op overlast groter of kleiner kan zijn. Een participant geeft bijvoorbeeld aan dat in het ene gebied meer houtsingels/slootjes zijn die ratten aantrekken. Ook heeft het jaargetijde invloed op het aantal meldingen. In het najaar wordt onder andere de mais van het land gehaald en komt het water hoger te staan, waardoor ratten richting de woningen (schuren) trekken. Ook wordt gezien dat aan het einde van het toeristenseizoen ratten onder strandhuisjes vandaan komen en naar het bebouwd gebied trekken.

Ook activiteiten en gedrag van de mens spelen een belangrijke rol in het risico op aantrekkelijk maken (en houden) van de omgeving voor ratten, bijvoorbeeld het houden van dieren buiten (kippen), het voeren van eenden en het weggooiën van voedsel door mensen in de natuur. Het belang van het nemen van preventieve maatregelen door de mens (voorkomen voedsel in openbare ruimte en renovatie) wordt hierbij onderstreept. Ook sociale problemen (verwaarlozing), plaatsen waar minder sociale controle is en wijken waar veel zwerfvuil aanwezig is, worden genoemd in kader van gevoelige gebieden voor het ontstaan van rattenoverlast (lees verder paragraaf 4.4.2).

Onder de deelnemende gemeenten van deze studie, zijn er waarbij de zwarte rat niet voorkomt, een enkele keer voorkomt of waarbij zowel bruine en zwarte ratten worden waargenomen. Een participant (waarbij de zwarte rat niet voorkomt binnen de gemeente) geeft wel aan bedacht te zijn op de mogelijke consequenties van aanwezigheid van het dier. Een participant geeft bijvoorbeeld aan hier bijzonder alert op te zijn. De zwarte rat is moeilijk weg te vangen en zijn aanwezigheid leidt snel tot een grote overlast.

4.4.2 *Uitdagingen / knelpunten*

Afhankelijkheid medewerking burgers/woningcorporaties/bedrijven

Voor het onder controle houden van ratten zijn gemeenten afhankelijk van de medewerking van onder andere burgers/woningcorporaties/verhuurders/bedrijven voor het doen slagen van geïntegreerde rattenbeheersing. Op diverse fronten kan dit het werken volgens de IPM-aanpak voor gemeenten bemoeilijken.

Afvalvrij houden van de buitenruimte

Een participant benoemt dat de mens een verstoorde leefomgeving creëert, waardoor rattenplagen kunnen ontstaan. De balans kan (snel) omslaan naar een (te) grote populatie van ratten. Voor het voorkomen van haarden, plagen of overlast, wordt het beperken van voedsel in de buitenruimte belangrijk genoemd. De gemeente is dan ook afhankelijk van medewerking van burgers in de

samenleving voor het voorkomen van afval in de openbare ruimte. Er zijn daarbij verschillende participanten die aangeven dat dit punt continu aandacht vraagt en/of moeilijk is te verwezenlijken. Zo benoemt een participant de moeilijkheid voor het aanpassen van het gedrag van de mens, die de dieren van voedsel blijft voorzien. Een participant geeft aan dat terugdringen van afval in de openbare ruimte een aandachtspunt is met name gericht op doelgroepen: hangjongeren, scholieren en toeristen. Een andere participant zegt verschillende pilots in het verleden te hebben uitgevoerd om burgers te overtuigen. Uiteindelijk geeft de participant aan dat de ervaring is dat niet iedereen het probleem serieus neemt, maar dit pas echt onderkend wordt op het moment dat men overlast van ratten ervaren (heeft).

Monitoring

Plaagdierbeheersers zijn afhankelijk van burgers voor het kunnen uitvoeren van inspecties. Een participant gaf aan dat buurtbewoners niet altijd willen mee willen werken aan onderzoek op privéterrein. Met als gevolg dat een gemeente de gevoelige gebieden niet volledig in kaart kan brengen, om de praktische reden dat de gemeente niet de bevoegdheid heeft om overal te komen. Doordat plaagdierbeheersers niet altijd overal kunnen komen, heeft dit zowel invloed op de nauwkeurigheid van het brononderzoek als op de monitoring.

In werking stellen preventieve maatregelen

Een participant benoemt dat riolering niet altijd standaard wordt meegenomen bij renovaties van woningen. Een van de actiepunten van deze gemeente is het vergroten van bewustwording en daarmee het informeren van verschillende stakeholders om dit beter onder de aandacht te krijgen.

Ook geven enkele participanten aan dat de ervaring leert dat plaatsen die niet in het zicht zijn (bijvoorbeeld riolering) niet altijd de gewenste aandacht krijgen, met name onder verhuurders. Op dit moment wordt dan ook gekeken door een gemeente op welke manier deze specifieke situaties het beste aangepakt kunnen worden in samenwerking met team handhaving.

Ook zijn er situaties waarin er onzekerheid bestaat of particulieren in staat zijn preventieve maatregelen te nemen. De vraag die hierbij gesteld kan worden is in hoeverre de gemeente medewerking kan afdwingen indien er bepaalde problematieken spelen bij burgers. Er wordt dan ook momenteel bekeken hoe deze situaties het beste aangepakt kunnen worden en welke ondersteuning van partijen voor de woningeigenaar gewenst is.

Het bestrijden van ratten kost meer tijd en geld voor gemeente bij volgen IPM^{*10*11}

Een participant benoemde dat de veranderende wetgeving in 2017 (de beperking op gebruik anticoagulantia) toenemende kosten tot gevolg had voor de gemeente. Dit onder andere door een toename aan meldingen en herhaalbezoeken. Dit is reden geweest over te gaan op een nieuw model^{*11}. Enkele participanten geven aan dat als er sprake is van een overlastsituatie, gif een succesvollere methode is voor verkleinen rattenpopulatie dan klemmen. Dit komt onder andere doordat gif een grotere reikwijdte heeft (een klem is slechts eenmalig en bijkomend dat sommige ratten zich moeilijk laten vangen in een klem). Een participant benoemt de moeilijkheid van het vangen van de zwarte rat met een klem. Oftewel, het vangen van ratten kost meer tijd, het aantal herhaalbezoeken worden hoger en daarmee ook de kosten voor rattenbeheersing. Een participant benoemt ook dat door het werken volgens de IPM-aanpak, het voor burgers langer duurt voordat zij het idee hebben dat het probleem is opgelost. Dit kan mogelijk leiden tot ontevredenheid. Goede communicatie is wederom een belangrijk aandachtspunt en wordt genoemd als leerproces.

**10 Hoewel is aangegeven dat de veranderende manier van werken meer tijd en geld vraagt voor het bestrijden van ratten, wordt hiermee niet direct geïmpliceerd dat de IPM-aanpak (de focus op preventieve maatregelen) hogere kosten met zich meebrengt voor rattenbeheersing op lange termijn of dat geageerd wordt tegen de in werking stelling van IPM. Een vervolgonderzoek met meningen en ervaringen van gemeenten kan inzicht geven in hoeverre hogere kosten als een knelpunt worden ervaren.*

**10 Aan de hand van dit onderzoek kunnen geen uitspraken gedaan worden over de rol die 'budget' speelt op de uitvoering of beleidsvorming geïntegreerde rattenbeheersing binnen gemeenten. Toekomstig landelijk onderzoek naar factoren welke beleidscyclus van gemeenten beïnvloeden, kan meer inzicht geven in de rol van kosten en de invloed op serviceverlening rondom geïntegreerde rattenbeheersing van gemeenten.*

Vinden van een balans tussen biodiversiteit en voorkomen 'overlast'

Enkele participanten benoemden het streven naar een balans, waarin er ruimte is voor biodiversiteit en ecologisch beheer van de leefomgeving met natuurlijke vijanden binnen de gemeentelijke grenzen. Een participant gaf aan de tendens van overheden en ontwerpers om meer natuur de stad in te krijgen. Bijvoorbeeld door het toepassen van fruitboomgaarden en vasthouden van hemelwaterafval in het gebied. Maar benoemt ook gelijk het risico dat op het moment dat natuur naar het verstedelijkt gebied gebracht wordt, dit niet alleen dieren als konijnen en eekhoorns aantrekken, maar mogelijk ook ratten. Een andere participant benoemt dan ook het continu aftasten en dat het voorkomen van ratten in tuinen in 'spanning' staat met biodiversiteitsdoelstellingen (die schuilmogelijkheden bieden voor ratten) in de openbare ruimte. Een participant benoemt hierbij dat de tendens niet wordt afgewezen, maar plaagdierbeheersing wel nauw betrokken dient te worden bij het ontwerp.

Nieuwe woningen niet altijd ratbestendig

Een participant merkt op dat er te weinig aandacht lijkt te zijn voor het muis- en ratdicht maken van woningen en andere gebouwen. Nieuwe woningen vertonen gebreken: stootvoegen staan te ver open. Ratten kunnen onder de deurkozijnen de spouwmuur binnenkomen. Daarbij wordt een trend genoemd dat gemeentelijk bouwtoezicht een beperktere rol lijkt te krijgen en de verantwoording steeds meer bij de opdrachtgever komt te liggen.

4.4.3 Behoeften

Een vijftal gemeenten heeft verbetermaatregelen genoemd die de implementatie van geïntegreerde rattenbeheersing zouden kunnen ondersteunen.

Meetsystematiek en vaststellen aanvaardbaar niveau

Een participant geeft aan dat er behoefte is aan een leidraad voor het bepalen van een drempelwaarde: Welke populatiedichtheid kan in een bepaalde situatie als acceptabel worden beschouwd? Een landelijke visie hierover ontbreekt op dit moment. Hierbij is als voorbeeld genoemd de aanwezigheid van ratten nabij scholen. Het werpen van afval wordt veel gezien in deze omgeving en ratten zijn dan ook nog steeds aanwezig, ondanks dat deze dieren al drie jaar worden bestreden op die plek. De participant benoemt de moeilijkheid of er werkelijk sprake is van een afname op deze specifieke plaats als wel het bepalen van welk niveau nu werkelijk acceptabel is.

Enkele participanten geven aan dat op dit moment een (landelijke) meetsystematiek ontbreekt om de populatie dan wel de ontwikkeling van rattenpopulatie in kaart te kunnen brengen. Dit bemoeilijkt het vaststellen van een balans en/of afname van de populatie (oftewel of er sprake is van een succesvolle aanpak). Een participant geeft aan dat een landelijke partij dit zou kunnen oppakken.

Kennis delen en vergroten

Ook is het delen van ervaringen en vergroten van kennis genoemd omtrent:

- Effectiviteit van hedendaags beschikbare (en ook nieuwe) materiële technologieën voor het beheersen van rattenpopulaties. Partijen die hierbij een rol zouden kunnen spelen: brancheorganisaties of een landelijke tafel met meerdere partijen. Daarnaast is ook genoemd het doen van wetenschappelijke studies omtrent deze technologieën. Een landelijke partij (bijvoorbeeld ministerie) kan dit idealiter aanjagen.
- Opstellen van beleid omtrent geïntegreerde rattenbeheersing. Partijen die hierbij idealiter een rol zouden kunnen spelen zijn gemeenten, provincie/rijk of brancheorganisaties.

Naar aanleiding van deze punten (en het rapport van Antea Group, 2020), is de vraag voorgelegd aan een aantal participanten of zij behoeften hebben aan regionale samenwerking. Verschillende reacties werden hierop gegeven:

- Het delen van ervaringen heeft toegevoegde waarde, dit kan bijvoorbeeld middels de jaarlijkse terugkomdagen bij het KAD
- Ervaringen worden op dit moment al voldoende gedeeld onder gemeenten. De situatie is momenteel onder controle indien dit verandert is de ervaring dat gemeenten contact opnemen met elkaar
- Zolang er binnen de gemeente voldoende kennis, budget en formatie beschikbaar is, kan de plaagdier coördinator voldoende op de hoogte blijven
- Er is mogelijk behoefte voor uitgebreidere samenwerking indien er uitbraken van ziekten komen in de omgeving welke veroorzaakt kunnen worden door ratten

Een participant geeft aan het belangrijk te vinden dat op die plaatsen waar zwarte ratten voorkomen samenwerking plaatsvindt binnen de regio om verdere verspreiding van het dier te voorkomen.

Wegnemen belemmeringen voor gebruik (alternatieve) beheersmethoden

Een participant geeft aan dat er op hoger niveau meer medewerking verleend mag worden voor het beschikbaar maken van het gebruik van luchtdrukgeweer voor ongediertebestrijders.

Ook wordt er ruimte gevraagd om gif te mogen blijven inzetten op specifieke plaatsen. Bijvoorbeeld toepasbaar houden van giftig lokaas in rioleringsstelsels.

Gedragscode plaagdierbeheersers

Particulieren en commerciële instellingen kunnen (ongeacht het serviceniveau van de gemeente) ook commerciële plaagdierbeheersers inschakelen. Een participant noemt dat (aan de hand van ervaringen van burgers en observaties van plaagdierbeheersers welke in opdracht werkt van de gemeente) dat commerciële plaagdierbeheersers niet altijd voldoende aandacht lijken te besteden aan het efficiënt bestrijden van de rattenpopulatie. Er is onvoldoende aandacht voor het werkelijk onderdrukken van de populatie. Om IPM te kunnen waarborgen, zou er van uit bijvoorbeeld brancheverenigingen meer toezicht mogen komen op gedragscodes voor commerciële plaagdierbeheersers.

Landelijke bewustwordingscampagne

Een participant noemt dat het creëren van bewustwording landelijk meer opgepakt mag worden. Het gebeurt nu nog veelal lokaal en er liggen dan ook kansen die nu niet benut worden.

Discussie

In dit hoofdstuk wordt gereflecteerd op de resultaten, waarin allereerst een kritische blik wordt geworpen op de kansen en beperkingen van de gekozen methodologie in dit onderzoek (paragraaf 5.1). Vervolgens worden de resultaten naast uitkomsten van andere onderzoeken gelegd (paragraaf 5.2). Afsluitend wordt kort ingegaan op de risico's en kansen voor gemeenten n.a.v. de resultaten (paragraaf 5.3).

5.1 Kansen en beperkingen methodologie

5.1.1. *Reflectie data verzameling*

Dit betreft een kwalitatief onderzoek, waarbij gebruik is gemaakt van een semigestructureerde vragenlijst (Appendix III). Een van de doelen van dit onderzoek was het inventariseren van de verschillende manieren waarop geïntegreerde rattenbeheersing is geïmplementeerd in beleid. Daarvoor is bewust gekozen om ruimte te bieden aan de participanten om binnen het diepte-interview hun eigen verhaal naar voren te brengen. Het gebruik van de vragenlijst moet dan ook gezien worden als een handvat om ervoor te zorgen dat verschillende onderwerpen aan bod zouden komen.

Het is belangrijk bewust te zijn van het feit dat data mogelijk verschillend geïnterpreteerd wordt door de onderzoeker en ook door de lezer. Dit is onoverkomelijk, want woorden worden geconstrueerd door de mens, waarbij eenieder een eigen betekenis/associatie aan een begrip toekent. Er is dan ook tijdens het interview gebruik gemaakt van 'samenvatten' door de onderzoeker. Bijvoorbeeld door de zin te beginnen met heb ik het goed begrepen dat.... In sommige gevallen gevolgd met een aanvullende vraag niet opgenomen was in de vragenlijst. Tevens is na afloop van het onderzoek een uitwerking verstuurd naar de participant. Deze heeft de mogelijkheid gekregen om deze uitwerking te lezen en aan te passen mochten bepaalde elementen niet juist geïnterpreteerd zijn. Op deze manier is getracht misinterpretatie door de onderzoeker te ondervangen. Daarbij is geprobeerd deze data om te zetten naar de verwachte indeling van het eindrapport, welke als positieve bijdrage heeft dat deze teksten zo min mogelijk aangepast hoefden te worden. Ook is in het schrijven van de uitwerking gelet op het overnemen van bepaalde (opvallende) begrippen door de geïnterviewde. Enkele participanten hebben aangegeven niet te wensen dat quotes werden opgenomen in de tekst. Uiteindelijk is er dan ook voor gekozen geen quotes te gebruiken in dit onderzoek.

Bij de interpretatie van de gegevens is het belangrijk de mogelijke invloed van 'reactiviteit' te onderkennen: dat wil zeggen het beïnvloeden van de data door de interactie tussen participant en interviewer. Tevens kan het zijn dat de data gestuurd wordt door het geven van sociaal wenselijke antwoorden, op basis van individuele opvattingen. Hoewel de gegevens van dit onderzoek anoniem worden weergegeven, wordt de naam van de gemeente wel opgenomen. Dit maakt dat de geïnterviewde zicht terughoudender kan opstellen voor het delen van gegevens en ervaringen. Daarom is in dit onderzoek een aanbeveling gedaan om een landelijk onderzoek uit te voeren (onder meerdere respondenten), dat ingaat op de (verwachte) gevoelige informatie.

5.1.2 *Reflectie data-analyse*

In paragraaf 1.2 zijn verschillende beleidsopties genoemd die gemeenten zouden kunnen opnemen ter ondersteuning van geïntegreerde rattenbeheersing. Hoewel verschillende beleidsopties zijn tegengekomen (lees verder paragraaf 5.2), zijn er ook een heel aantal beleidsopties niet in dit onderzoek

genoemd. Dit kan komen doordat dit een bewuste keuze is van gemeenten om deze beleidsoptie niet op te nemen. In dit onderzoek zijn dan ook verschillende factoren genoemd voor het wel/niet opnemen van instrumenten zoals het voederverbod voor vogels. Ook kan het zijn dat een beleidsoptie niet besproken is gedurende de interviews. Dit kan door een te open vraagstelling (door de semigestructureerde vragenlijst) of doordat de participant mogelijk onbekend is met de beleidsoptie. Bijvoorbeeld is niet in alle interviews ter sprake gekomen of er een verplichting is gesteld dat burens geïnformeerd worden bij overlast. Hier is ook niet specifiek naar gevraagd. Meer inzicht in de implementatie van deze 'ontbrekende' beleidsopties vraagt een gestructureerde vragenlijst in onderzoek in de toekomst.

Daarnaast is het belangrijk de complexiteit te onderkennen van het werken aan preventieve maatregelen voor het voorkomen van ratten. De effectiviteit van instrumenten is afhankelijk van allerlei factoren, wat maakt dat gemeenten tot een verschillend maatregelenpakket komen. Het meten van effectiviteit van maatregelen is niet onderdeel van deze studie wat betekent dat de resultaten (het weergeven van het wel of niet inzetten van instrumenten door gemeenten) niet gecorreleerd kunnen worden aan potentiële groei van rattenpopulaties in gemeenten.

Wat dit onderzoek wel in kaart brengt, is een inventarisatie van de verschillende manieren waarop er uitvoering gegeven wordt aan geïntegreerde rattenbeheersing en daarmee de beleidsopties die hieraan worden gekoppeld. Echter, het aantal deelnemers aan deze studie is gering. Naar aanleiding van deze studie kunnen dan ook geen uitspraken worden gedaan, zoals de invloed van factoren als mate van verstedelijking, inwoneraantal en huidige mate van 'overlast' op de invulling uitvoeragenda's (e.g. serviceniveau en inzetten maatregelen). Oftewel, uitspraken over verschillen tussen gemeenten op basis van deze factoren kunnen dan ook noch ondersteund noch verworpen worden.

De data die gedeeld wordt door de participant is ook afhankelijk van de aanwezige kennis van de betreffende persoon. Geïntegreerde rattenbeheersing raakt vele disciplines (en uitvoeringsagenda's) en bepaalde taken kunnen ook uitbesteed worden aan derden. Daardoor nam de kans toe dat niet op alle vragen antwoord gegeven kon worden. Dit maakt dat het in kaart brengen van alle maatregelen die gemeenten nemen bemoeilijkt wordt. Bij enkele gemeenten zijn dan ook meerdere participanten betrokken en geïnterviewd.

Een landelijk onderzoek kan inzicht vergroten in de verschillen omtrent documentatie, voorlichting en samenwerking. In het resultatenhoofdstuk van dit onderzoek zijn aanbevelingen gedaan voor het opstellen van een landelijke enquête, waarin de verschillen in beeld gebracht kunnen worden. Het werkelijk verkrijgen van een volledig beeld omtrent implementatie van geïntegreerde rattenbeheersing is een grote taak en vraagt een zeer gestructureerde vragenlijst en medewerking van verschillende betrokkenen (indien er geen overkoepelend beleid binnen de gemeente is vastgelegd). Op basis van de opgedane ervaring binnen dit onderzoek, wordt de haalbaarheid betwist, voor het verkrijgen van een volledig beeld, dan wel het beleid van gemeenten omtrent dit thema te vergelijken, dan wel te koppelen aan factoren als demografie. Uiteraard kan digitaal landelijk onderzoek wel bijdragen aan bijvoorbeeld het in kaart brengen van specifieke beleidsopties en behoeften van gemeenten, wat mogelijk kan bijdragen aan een verduurzaming van de omgang met ratten in Nederland (lees verder hoofdstuk aanbevelingen).

5.2. Uitkomsten onderzoek in relatie tot andere onderzoeken

Verschillende beleidsopties genoemd in paragraaf 1.2 zijn onderdeel van huidige uitvoeringsagenda's bij de deelnemende gemeenten in dit onderzoek. Bijvoorbeeld publieke voorlichting richting preventie is naar voren gekomen. Ook noemt het (RIVM, 2019, p11) dat "een gemeentelijk meldpunt voor knaagdieroverlast, afval, achterstallig onderhoud en kapotte riolering helpt, als meldingen snel en adequaat worden afgehandeld. Als samenwerking tussen bedrijven of eigenaren van aaneengesloten woningen niet lukt, kan de gemeente de regie pakken om het probleem op te lossen". De resultaten in dit onderzoek laten zien dat op verschillende afwijkingen in de omgeving die rattenbeheersing ondersteunt, de meeste gemeenten een meldpunt hebben opgenomen. Ook zijn er gemeenten die hebben aangegeven (vermoedelijk) als bemiddelaar op te treden in overlastsituaties tussen meerdere partijen.

Ook werd door een participant genoemd dat er een drempel is voor burgers om een melding te maken. Het RIVM-rapport geeft dan ook aan: "de communicatie moet laagdrempelig zijn: soms melden burgers knaagdierproblemen niet, uit angst dat ze vies worden gevonden".

Ook zijn er overeenkomsten waargenomen omtrent behoeften op verschillende fronten:

- RIVM (2019, p10-11): "behoefte aan meer kennisuitwisseling en kennis/duidelijkheid over bepaalde aspecten binnen de IPM-aanpak op een locatie zoals: Welke niet-chemische bestrijdingsmethode kies je in welke situatie? Zijn de methoden voldoende 'diervriendelijk'? Wanneer is er sprake van een noodsituatie waarin direct anticoagulantia mogen worden ingezet? En wanneer is een muis or rat eigenlijk een probleem?". In dit onderzoek hebben twee participanten aangegeven dat het lastig is te bepalen wanneer er nu werkelijk sprake is van overlast.
- RIVM (2019, p12): "enkele wijzigingen in het Bouwbesluit kunnen helpen knaagdieroverlast te voorkomen". Met het benoemen van de ratbestendigheid van nieuwbouwwoningen, wordt indirect een kritische kanttekening gemaakt omtrent de effectiviteit van huidige voorschriften bouwbesluit in zake het voorkomen van ratten in woningen.
- RIVM (2019, p39) "verhuurders zouden regelmatig onvoldoende aandacht hebben voor de knaagdierproblematiek". Ook in dit onderzoek is aangegeven dat die plaatsen die minder in zicht zijn (riolering) minder aandacht krijgen met name onder verhuurders.
- RIVM (2019, p44) geeft aan dat "De Vereniging Nederlandse Gemeente (VNG) in het Interprovinciaal Overleg (IPO) zouden nadrukkelijker een rol kunnen spelen bij de ontwikkeling en de uitvoering van het plaagdierbeleid (waaronder knaagdierbeleid). Tijdens de groeps gesprekken is gepleit voor meer uniformiteit in het plaagdierbeleid in de verschillende gemeenten". In dit onderzoek heeft een participant aangegeven behoefte te hebben aan meer kennis omtrent het opzetten van beleid rondom geïntegreerde rattenbeheersing. Daarnaast komt naar voren in dit onderzoek dat gemeenten gebruik maken van verschillende documenten waarin verschillende onderwerpen kunnen zijn opgenomen rondom geïntegreerde rattenbeheersing. Niet alle gemeenten maken gebruik van een specifiek beleidsdocument omtrent geïntegreerde rattenbeheersing.
- RIVM (2019, p48) noemt ook de mogelijke maatregel voor centrale overheidsorganisaties (Ministeries, VNG & IPO): "Start een voorlichtingscampagne tegen (voedsel)afval in de openbare ruimte" Dit komt overeen met een suggestie van een participant voor een landelijke voorlichtingscampagne.

In het rapport van de RIVM kwamen ook kritische punten naar voren omtrent de aandacht voor geïntegreerde rattenbeheersing binnen gemeenten: “Knaagdierbeheersing krijgt alleen prioriteit als er grote problemen spelen. Er is vaak geen aandacht voor het voorkomen van knaagdieren bij de inrichting van de openbare ruimte. Door bezuinigingen zijn er binnen de gemeente geen aanspreekpunten meer en is kennis verdwenen” (RIVM, 2019, p94). Andere kritische punten waren: onvoldoende aandacht voor preventieve maatregelen en gemeenten zouden de regierol onvoldoende oppakken (RIVM, 2019). Een verkenningsstudie (Antea Group, 2020, p1) noemt een verschil tussen gemeenten: “Met name kleinere gemeenten hebben knaagdierbeheersing als één van vele taken in een portefeuille weggelegd, zoals bij reiniging, afval of groen. Met weinig capaciteit of budget is er beperkte ruimte om apart beleid op te zetten en door te voeren. Grotere gemeenten hebben niet alleen meer gerichte aandacht en beleid voor knaagdierbeheersing, ook pakken zij dit integraal op. Met meer capaciteit en een hoger budget kan knaagdierbeheersing hier breder worden opgepakt”. Het rapport van het RIVM komt naar voren dat “vooral in grote steden zijn er veel voorbeelden van een succesvolle aanpak door de gemeente gericht op preventie en melding” (RIVM, 2019, p95). Dit onderzoek was kwalitatief van oorsprong en kan daarmee niet voorzien in weergeven van statistische gegevens. Hiermee ontbreken mogelijk correlaties en causale verbanden. Dit onderzoek kan daarmee de uitspraken in voorgaande onderzoeken noch onderschrijven noch verwerpen.

Wat naar voren kwam in deze studie zijn de verschillen in uitvoering geven aan geïntegreerde rattenbeheersing binnen gemeenten, zoals het wel of niet aanbieden van bepaalde services of het wel/niet uitbesteden van bepaalde taken. Dit is ook waargenomen in de studie van Antea Group (2020, p5): “De precieze invulling van de organisatie verschilt dan ook bij de gesproken gemeenten, waarin de verschillende taken en rollen zijn verdeeld over de gemeente, ongediertebestrijders en/of externe partijen zoals het KAD.” Een participant benoemt echter de mogelijk negatieve consequenties van het leggen van het initiatief bij de burger voor rattenbeheersing op privéterrein, als wel dat meer FTE gewenst is voor rattenbeheersing binnen de gemeente. Dit markeert de uitspraak in het RIVM-rapport (2019) omtrent de noodzaak voor het onderkennen van de relevantie van knaagdierbeleid door de politiek. Dit laat ook zien dat een kritische reflectie op het huidig gevoerde beleid gewenst is. Maar nogmaals, aan de hand van dit onderzoek kunnen geen uitspraken gedaan worden over de mate van aandacht voor geïntegreerde rattenbeheersing bij gemeenten. De resultaten in dit onderzoek laten wel zien dat er gemeenten zijn die zich inzetten voor het vinden van synthese met verschillende stakeholders (zowel intern als extern). En dat er stappen worden gezet om tegemoet te komen naar een preventieve aanpak.

5.3. Kansen voor gemeenten n.a.v. resultaten

Het doel van dit onderzoek was niet het beoordelen van het beleid, maar inzicht krijgen op de verschillende manieren waarop gemeenten geïntegreerde rattenbeheersing hebben geïmplementeerd. Hierbij zijn verschillende risico's (en daarmee ook kansen) naar voren gekomen in zake de huidige aanpak.

5.3.1. *Beleidsvorming*

Het ontbreken van beleid betekent niet per definitie dat gemeenten minder of geen aandacht besteden aan geïntegreerde rattenbeheersing. Wel zijn er risico's bij het niet documenteren van geïntegreerde rattenbeheersing in beleid. Hierbij kan gedacht worden dat de aandacht voor geïntegreerde rattenbeheersing binnen de gemeente (en andere partijen) afhangt van de kennis, motivatie en ruimte van de plaagdier coördinator en/of uitvoerende plaagdierbeheerser. Daarbij ontstaat ook de valkuil dat bij het wegvallen van die persoon deze taak niet direct wordt opgevolgd. Het vastleggen van beleid kan

een waarborgende functie hebben, omdat op deze wijze interne en/of externe partijen verantwoordelijk gehouden kunnen worden om bepaalde taken te volbrengen. Beleidsvorming kan dan ook een positief effect hebben bij continueren van communicatie en samenwerking richting zowel interne als externe stakeholders. Indien gemeenten nog geen specifiek beleidsdocument hebben opgesteld rondom aanwezigheid ratten (of geïntegreerde rattenbeheersing), liggen hier kansen om dit op te gaan pakken.

5.3.2. Bedacht zijn op risico versnippering

Het onderwerp geïntegreerde rattenbeheersing raakt vele verschillende disciplines. In dit onderzoek komt naar voren dat de aansturing van geïntegreerde rattenbeheersing met name plaatsvindt vanuit de afdeling beheer openbare ruimte. Dit onderzoek bracht naar voren dat er zowel proactieve als reactieve communicatie en samenwerkingsactiviteiten intern bestaan. Daarbij werd ook gezien dat het niet altijd bekend was bij de participant of er (structureel) afstemming plaatsvond met andere afdelingen omtrent de aanwezigheid van ratten in de omgeving. Het voorkomen van versnippering, het afstemmen van de verschillende beleidsterreinen vraagt tijd en ruimte. Kritisch kijken naar de huidige sturing en samenwerkingsverbanden (ook indien gebruik gemaakt wordt van uitbesteding aan derde partijen) is een belangrijk aandachtspunt voor het waarborgen voor het werken volgens IPM-aanpak.

5.3.3. Herleiden ontbrekende data voor monitoring

Dit onderzoek laat zien dat meldingen van opdrachtgevers (particulieren, bedrijven en woningcorporaties) niet altijd bekend zijn bij de gemeente. Deze gegevens zijn wel van belang voor de monitoring van rattenproblematiek binnen gemeenten. Hier liggen dan ook nog kansen voor gemeenten om te kijken hoe deze 'ongeziene' meldingen beter inzichtelijk gemaakt kunnen worden. Dit onderzoek laat zien dat nog niet alle gemeenten werken met de landelijke rattenmonitor. Een landelijk onderzoek onder gemeenten kan bijdragen aan het verbeteren van de doeltreffendheid van de landelijke rattenmonitor. Daarnaast geven verschillende participanten aan dat monitoren niet alleen het inzichtelijk maken van meldingen is. Maar dat ook ervaring van verschillende stakeholders nuttige informatie op kan leveren: bijvoorbeeld van medewerkers handhaving/toezicht en de plaagdierbeheersers zelf. Voor het optimaliseren van het beleid is het aan te bevelen als gemeente kritisch te kijken welke gegevens van welke partijen momenteel ontbreken en hoe samenwerking/communicatie kan bijdragen aan monitoring in de toekomst.

5.3.4. Kritisch herzien beleidsopties/services/samenwerking intern en extern

In het onderzoek komt ook naar voren, dat bij de renovatie van woningen niet altijd rekening gehouden wordt met het aanpassen van de riolering. Hoewel in dit onderzoek meerdere gemeenten hebben aangegeven dat de burger verantwoordelijk is voor renovatie van riolering op eigen grondgebied, is dit niet vanzelfsprekend: "Rotterdam heeft de regels van het rioolbeheer aangepast. De gemeente is nu verantwoordelijk tot en met de aansluiting van het pand. Dit heeft snelle reparatie tot gevolg. Belangrijk is om afspraken te formuleren omtrent verantwoordelijkheid" (RIVM, 2019, p77). Het is mogelijk interessant voor gemeenten om deze beleidsoptie verder onder de loep te nemen.

Een van de aandachtspunten die genoemd is, is het voorkomen van voedsel in de openbare ruimte. Meerdere gemeenten geven aan hier aandacht aan te besteden in de publieke voorlichting. Daarbij kunnen duurzame samenwerkingen met bijvoorbeeld woningcorporaties de haalbaarheid van de doelen verhogen, maar wordt gezien dat de samenwerking in situaties ontbreekt of moeizaam is. Samenwerking met zowel interne- dan wel externe stakeholders kan bijdragen aan het overbrengen van de boodschap.

Paragraaf 1.2 benoemt verschillende beleidsopties voor gemeenten die geïntegreerde rattenbeheersing kunnen ondersteunen. De resultaten in dit onderzoek laat verschillende manieren zien waarop gemeenten geïntegreerde rattenbeheersing implementeren, hierbij zijn enkele beleidsopties naar voren gekomen en uitgelicht. Gezamenlijk kunnen deze als inspiratie dienen voor het werpen van een kritische blik op huidige beleidsvoering.

Conclusie

Aan de hand van de resultaten van dit onderzoek, zullen in dit hoofdstuk allereerst de deelvragen en vervolgens de hoofdvraag van dit onderzoek worden beantwoord.

Welke wettelijke verplichtingen hebben gemeenten die in verband kunnen worden gebracht met geïntegreerde rattenbeheersing?

De *Wet dieren* en *Wet natuurbescherming* stellen kaders aan de omgang met bruine en zwarte ratten in Nederland. Wie overlast van ratten wil tegengaan door het gebruik van middelen krijgt te maken met de wetgeving op het gebied van biociden en gewasbeschermingsmiddelen en de *Wet natuurbescherming* (en Besluit natuurbescherming). De *Woningwet* en het Bouwbesluit bevat voorschriften over het zodanig gebruik van een bouwwerk, open erf of terrein dat overlast door ratten wordt voorkomen. Gemeenten hebben op basis van de *Wet publieke gezondheid* de verplichting om preventieve en bestrijdingsmaatregelen te nemen indien er een gevaar is of dreigt voor infectieziekten voor inwoners.

Hoe zien gemeenten hun rol voor het beheersen van ratten binnen gemeentelijke grenzen?

De meerderheid van de participanten geven aan dat rattenbeheersing (of voorkomen van rattenplagen) door de gemeente wordt gezien als haar verantwoordelijkheid in het kader van het waarborgen van de volksgezondheid: het voorkomen van overdraagbare ziekten naar de mens. De gemeente neemt hiermee een opdrachtgeversrol op zich als eigenaar van de openbare ruimte. Daarbij zijn verschillende doelen naar voren gekomen omtrent de aanwezigheid van het dier dan wel de huidige aanpak omtrent geïntegreerde rattenbeheersing. Gemeenten nemen hiermee een regierol op zich door het uitzetten van de beleidslijnen en het zorgdragen ervan. Bij de meeste gemeenten vindt aansturing van geïntegreerde rattenbeheersing plaats vanuit de afdeling welke zich bezighoudt met (het beheer van) openbare ruimte/leefomgeving. Coördinatie van plaagdierbeheersing is niet per definitie ondergebracht bij één persoon en kan bestaan uit afgevaardigden van verschillende interne en externe stakeholders. Daarnaast kiezen verschillende gemeenten ervoor bepaalde taken uit te besteden aan derden. Geïntegreerde rattenbeheersing raakt daarbij verschillende afdelingen binnen een gemeente, waarbij verschillende reactieve en proactieve communicatie/samenwerking activiteiten worden genoemd. Voor afwijkingen in de omgeving die gerelateerd zijn aan geïntegreerde rattenbeheersing, hebben de meeste een meldpunt beschikbaar. De gemeente neemt hiermee ook (in bepaalde mate) een faciliterende rol op zich.

Wat is het huidige beleid van gemeenten ten aanzien van geïntegreerde rattenbeheersing?

Er is grote verscheidenheid op welke wijze geïntegreerde rattenbeheersing is gedocumenteerd in beleid binnen gemeenten. Op de vraag wanneer er sprake is van overlast is op verschillende manieren gereageerd en hangt af van verschillende factoren.

Meldingen kunnen via verschillende kanalen bij gemeenten dan wel derden terechtkomen. Daarbij wordt duidelijk dat de meerderheid van de gemeenten voorzien in een bepaalde mate van voorlichting richting de burger indien melding wordt gemaakt van ratten op privéterrein.

Gemeenten kiezen er vervolgens voor om inspecties op privéterrein voor huishoudens/particulieren niet, soms of altijd uit te voeren. Ook is de serviceverlening richting commerciële (agrarische) bedrijven verschillend.

Aan de hand van het brononderzoek wordt bepaald welke (preventieve en/of curatieve) maatregelen er genomen dienen te worden. Communicatie is belangrijk voor het afstemmen van verantwoordelijkheden. Daarbij zijn er gemeenten die wel of niet curatieve maatregelen op zich nemen en daarmee ook al dan niet de financiële vergoeding. Toch geven participanten dat indien deze service niet wordt verzorgd door de gemeente, dat praktijksituaties kunnen ontstaan waardoor hiervan wordt afgeweken.

In situaties waarbij overlast niet kan worden opgelost en preventieve maatregelen achterwege blijven, kan het zijn dat vervolgstappen worden ondernomen. Zoals een contactmoment met de betreffende inwoner door de coördinator rattenbeheersing vanuit de gemeente. Soms wordt gebruik gemaakt van zachte dwang en/of worden er andere afdelingen betrokken.

Meldingen worden altijd gezien als onderdeel van de monitoring (inzichtelijk krijgen van huidige situatie aanwezigheid/overlast ratten). Aanvullend worden ook andere informatiebronnen ingezet. Ook komt naar voren dat gemeenten niet altijd op de hoogte zijn van meldingen van ratten(overlast) die binnenkomen bij commerciële plaagdierbeheersers en/of woningcorporaties. Ook wordt niet altijd gebruik gemaakt van de landelijke rattenmonitor.

Omtrent publieke voorlichting komt naar voren dat gemeenten verschillende onderwerpen onder de aandacht brengen ter ondersteuning van geïntegreerde rattenbeheersing. Op verschillende manieren zetten gemeenten mondelinge voorlichting zowel reactief als proactief in.

Ook voor non-verbale communicatie worden diverse media zowel reactief als proactief ingezet. Via de onlinewebsite van de gemeente is het altijd inzichtelijk waar burgers een melding kunnen doen/dan wel advies op kunnen vragen.

Er zijn gemeenten die interne/externe stakeholders betrekken bij proactieve voorlichting.

Geen van de gemeenten heeft ten tijde van het onderzoek een voederverbod ingesteld. Verschillende elementen komen naar voren die de keuze voor het wel/niet opnemen van een beleidsinstrument in beleid/uitvoeragenda beïnvloeden, zoals verwachte effectiviteit, kennis omtrent huidige probleem, maatschappelijke weerstand en kosten versus efficiëntie.

Welke verwachtingen hebben gemeenten van burgers voor geïntegreerde rattenbeheersing binnen gemeentelijke grenzen?

Gemeenten verwachten dat inwoners zich houden aan verschillende gedragsregels die bij kunnen dragen aan het voorkomen van ratten(overlast) op privé dan wel openbaar terrein. Verwachtingen vanuit de gemeente voor financiële bijdragen bij het nemen van curatieve maatregelen ten tijde bij overlastsituaties op privéterrein is verschillend tussen gemeenten.

Wat zijn de behoeften van gemeenten voor de uitvoering van beleid ten aanzien van geïntegreerde rattenbeheersing?

Verschillende uitdagingen zijn benoemd voor het ten uitvoer kunnen brengen van geïntegreerde rattenbeheersing, zoals afhankelijkheid van medewerking burgers/woningcorporaties/bedrijven voor het afvalvrij houden van de leefomgeving, monitoring en nemen van preventieve maatregelen. Daarnaast is aangegeven dat het bestrijden van ratten volgens de IPM aanpak meer tijd en geld kost

voor gemeenten. Ook is een aandachtspunt het vinden van een balans tussen biodiversiteit en voorkomen overlast van ratten en ook lijken nieuwe woningen niet altijd voldoende ratbestendig te zijn.

Ook behoeften zijn genoemd:

- Leidraad voor vaststellen aanvaardbaar niveau en werken aan een meetsystematiek voor in kaart brengen rattenpopulatie
- Vergroten en delen van kennis op het gebied van effectieve technologieën en opstellen van beleid omtrent dit thema.
- Wegnemen belemmeringen gebruik beheersmethoden
- Gedragscode voor plaagdierbeheersers
- Landelijke bewustwordingscampagne

Hoofdvraag: Hoe geven gemeenten invulling aan geïntegreerde rattenbeheersing in beleid?

Uit dit onderzoek onder 11 gemeenten komt naar voren dat het beleid rondom geïntegreerde rattenbeheersing binnen de gemeentelijke grenzen in uiteenlopende typen documenten kan zijn vastgelegd. In de documenten kunnen verschillende onderwerpen aan bod komen. Beleid rondom geïntegreerde rattenbeheersing is niet altijd in een specifiek document vastgelegd.

De meeste gemeenten zien (geïntegreerde) rattenbeheersing als taak van de gemeente in kader van het waarborgen van de volksgezondheid. Echter, hier wordt op verschillende manieren invulling gegeven in de huidige uitvoeragenda's: wel/niet gebruik maken van derde partijen en aanbieden verschillende services. De gemeente neemt verschillende rollen op zich (opdrachtgeversrol, regierol en faciliterende rol). Er wordt gebruik gemaakt van voorlichting om de gestelde doelen te behalen. Toekomstig onderzoek (gestructureerde vragenlijst onder een grote onderzoekspopulatie) kan inzicht geven in aantallen gemeenten die gebruik maken van deze verschillende beleidsopties in beleid/ uitvoeragenda. Echter, de haalbaarheid omtrent het volledig beeld krijgen van het beleid/uitvoeragenda's door Nederlandse gemeenten op gebied van geïntegreerde rattenbeheersing wordt betwist.

Aanbevelingen

Gemeenten

Naar aanleiding van de resultaten, discussie en conclusie van dit onderzoek worden de volgende aanbevelingen gedaan, voor het optimaliseren van de implementatie van de IPM-aanpak inzake rattenbeheersing door gemeenten:

- Onderkennen van gevaar versnippering en daarmee kritisch kijken naar huidige overlegstructuren voor het waarborgen van zowel een reactieve als proactieve benadering tussen verschillende afdelingen van de gemeente die raken aan geïntegreerde rattenbeheersing.
- Beleid vastleggen, waarin verantwoordelijkheden en taken genoemd worden van verschillende afdelingen binnen de gemeente (ofwel eventuele uitvoerende organisatie) die raken aan geïntegreerde rattenbeheersing.
- Kritisch kijken naar hoe ‘ongeziene meldingen’ inzichtelijk gemaakt kunnen worden en hoe samenwerking met andere stakeholders (intern dan wel extern) kan bijdragen aan monitoring.
- Kritisch kijken naar de beleidsopties/services die mogelijk zijn voor ondersteuning geïntegreerde rattenbeheersing.

Ondersteuning vanuit ketenpartners

Voor de realisatie van een transitie naar duurzame knaagdierbeheersing, wordt op verschillende manieren aandacht gevraagd om gemeenten te ondersteunen. Onder andere op het gebied van:

- Aanjagen van wetenschappelijk onderzoek van hedendaags gebruikte (alternatieve) beheers methoden
- Aanjagen wetenschappelijk onderzoek van huidige voorschriften bouwbesluit
- Vaststellen mogelijke belemmeringen voor gebruik alternatieven, bijv. luchtdrukgeweer
- Oppakken landelijke bewustwordingscampagne
- Opstellen leidraad voor acceptabele niveaus rondom aanwezigheid ratten
- Instellen (aanjagen ontwerp) landelijke meetsystematiek voor meten rattenpopulatie
- Aanjagen kennisdeling omtrent opstellen beleid geïntegreerde rattenbeheersing
- Opstellen gedragscode voor plaagdierbeheersers

Toekomstig onderzoek

Een landelijk onderzoek kan op verschillende manieren bijdragen aan het optimaliseren van de transitie naar het werken volgens de IPM-aanpak binnen gemeenten. Aan de hand van dit onderzoek is (naast de aanbevelingen genoemd in het resultatenhoofdstuk) het advies om in ieder geval de volgende zaken in kaart te brengen:

- Factoren die inspelen op de verschillende fasen in de beleidscyclus van gemeenten omtrent geïntegreerde rattenbeheersing (voor vergroten inzicht waar knelpunten liggen voor implementatie ervan)
- Mogelijke behoefte voor samenwerking overheden en brancheorganisaties (en indien die er is, op welke onderwerpen)

- Ervaringen van de momenteel gebruikte ondersteunende technologische instrumenten bij gemeenten. Daarbij is het belangrijk ook aandacht te besteden aan welke eisen gemeenten stellen aan deze instrumenten.
- Op welke manier de landelijke rattenmonitor mogelijk kan bijdragen aan het optimaliseren van monitoringsgegevens van gemeenten

Referenties

- Antea Group. (2020). Resultaten verkenningstudie knaagdierbeheersing. Geraadpleegd van <https://www.irado.nl/files/201210-466775-Notitie-Resultaten-verkenningstudie-knaagdierbeheersing-definitief.pdf>
- Besluit kleine hertellingen. (NL). Geraadpleegd op 16 oktober 2020 van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0014931>
- Besluit natuurbescherming. (NL). Geraadpleegd op 30 mei 2021 van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0038662>
- Beukers, M., & Reijneveld, M. (2017). Wat doet de gemeente met dieren? Een onderzoek naar het gemeentelijk dierbeleid in Nederland. [Bachelorscriptie, Hogeschool Van Hall Larenstein]. HBO Kennisbank
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2 oktober 2020). Gebieden in Nederland 2020. Geraadpleegd van <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/84721NED/table?searchKeywords=stedelijkheid>
- College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb). (geen datum, a). Voorwaarden integraal IPM systeem voor knaagdierbeheersing. Geraadpleegd van <https://www.ctgb.nl/onderwerpen/rodenticiden/voorwaarden-ipm>
- College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb). (geen datum, b). Over Ctgb. Geraadpleegd van <https://www.ctgb.nl/over-ctgb>.
- Fenger, H.J.M., & Klok, P.J. (2008). Beleidsinstrumenten. In Hoogerwerf, A., Herweijer, M., Overheidsbeleid, een inleiding in de beleidswetenschap. Kluwer, Alphen aan den Rijn
- Grondwet. (NL). Geraadpleegd op 30 mei 2021 van www.denederlandsegrondwet.nl/id/vkjaj9cwwbys/artikel_124_autonomie_medebevind
- Hardy, A.R., & Taylor, K.D. (1980). Radio Tracking of Rattus Norvegicus on Farms. In Amlaner, C.J., & MacDonald, D.W., (Eds.), *A Handbook on Biotelemetry and Radio Tracking* (p 657-665). Doi: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-024928-5.50084-1>
- Jacobi, L. (2014, 18 december). Kamerdossier 27858 / 27858 Gewasbeschermingsbeleid / Nr 299 [Kamerstuk]. Geraadpleegd van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27858-288.html>
- Kennis- en Adviescentrum Dierplagen (KAD). (geen datum, a). Wetgeving. Geraadpleegd op 16 oktober 2020 van <https://www.kad.nl/kennisbank/wetgeving/>
- Kennis- en Adviescentrum Dierplagen (KAD). (geen datum, b). Serviceovereenkomst voor gemeenten. Geraadpleegd op 12 november 2020 van <https://www.kad.nl/dienstverlening/service-overeenkomst/>
- Keunen, Y. (2020, 13 september). Overlast van ratten neemt toe (en dit wil Rotterdam eraan doen). *Algemeen Dagblad*. Geraadpleegd van <https://www.ad.nl/rotterdam/overlast-van-ratten-neemt-toe-en-dit-wil-rotterdam-eraan-doen~ae03a7fd/>
- Lambert, M.S., Quy, R.J., Smith, R.H., Cowan, D.P. (2008). The effect of habitat management on home-range size and survival of rural Norway rat populations. *Journal of Applied Ecology* 45, p1753-1761.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties (BZK). (2006). De gemeente als regisseur. Geopend op 23 april 2021, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2009/06/16/de-gemeente-als-regisseur>

Nederlandse Databank Flora en Fauna (NDFB). (2021a). Geraadpleegd van <https://www.verspreidingsatlas.nl/8496215>

Nederlandse Databank Flora en Fauna (NDFB). (2021b). Geraadpleegd van <https://www.verspreidingsatlas.nl/8496216#>

Projectgroep Zwarte Rat Noord & Midden-Limburg, (2016). Projectgroep Zwarte Rat Noord & Midden-limburg. Geopend op 4 oktober 2020 van <https://www.zwarterat.eu/projectgroep>

Puckett, E.E., Orton, D., Munshi-South J. (2020). Commensal rats and humans: integrating rodent phylogeography and zooarchaeology to highlight connections between human societies. *BioEssays* 42(5). doi: 10.1002/bies.201900160

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). (2019). *Duurzame en effectieve knaagdierbeheersing, verkennend onderzoek effectiviteit en optimalisatie geïntegreerde knaagdierbeheersing*. doi: 10.21945/RIVM-2019-0179

Rijksoverheid. (geen datum). Bouwvoorschriften. Geraadpleegd op 30 mei 2021 van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bouwregelgeving/bouwvoorschriften>

Scholten, K. (2020, 2 oktober). Trippelende plaaggeesten op zolder en in de kelder. *De Gelderlander*.

Taylor, K.D. & Quay, R.J. (1978). Long distance movements of a common rat (*Rattus norvegicus*) revealed by radio-tracking. *Mammalia* 1(42), p 63-71.

Van Gerwen, M. (2018). *Omgang met ratten en muizen in dierplagen, duurzaam en verantwoord? - Quick Scan* -, Universiteit Utrecht, Faculteit Diergeneeskunde, Centre for Sustainable Animal Stewardship (CenSAS), Utrecht

Van Kampen, J. (2020, 30 oktober). Jarenlange rattenplaag in Haarlemse Transvaalbuurt: 'Je hoeft ze knagen in de muur en onder de vloer'. NH Nieuws. Geraadpleegd van <https://www.nhnieuws.nl/nieuws/275275/jarenlange-rattenplaag-in-haarlemse-transvaalbuurt-je-hoort-ze-knagen-in-de-muur-en-onder-de-vloer>

Van Veldhoven, S., (2020). Reactie op rapport RIVM geïntegreerde knaagdierbeheersing.

Weijman, A. (2017). Duurzaam Plaagdierbeheer, Gemeentelijke Publieksvoorlichting en het KAD.

Wet dieren. (NL). Geraadpleegd op 30 mei 2021 van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0030250>

Wet natuurbescherming. (NL). Geraadpleegd op 30 mei 2021 van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0037552>

Wet publieke gezondheid. (NL). Geraadpleegd op 30 mei 2021 van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0024705/>

Woningwet. (NL). Geraadpleegd op 30 mei 2021 van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005181>

Appendix I Begeleidende email, interview

Geachte heer/mevrouw,

Sinds 2017 is de Integrated Pest Management (IPM) aanpak van kracht gegaan, met als doel tot een duurzame en effectieve knaagdierbeheersing te komen (RIVM, 2019, p9). Deze 'nieuwe' aanpak vraagt een nauwe samenwerking tussen dierplaagbeheerser en opdrachtgever, waarbij meer dan voorheen aandacht is voor preventie en monitoring van ratten en muizen in de leefomgeving. Ook gemeenten kunnen een bijdrage leveren als het gaat om het werken aan een duurzame en effectieve knaagdierbeheersing; handelingen en besluiten van de gemeente kunnen immers direct en indirect van invloed zijn op deze dieren.

Uit een stakeholderanalyse van het RIVM komt naar voren dat burgers gemeenten als overheidsinstantie vaak als eerste aanspreekpunt zien bij 'overlast'. Het is echter vaak onbekend wat het beleid van de gemeente is en welke verantwoordelijkheid burgers zelf hebben. Wij zijn dan ook benieuwd hoe u als gemeente deze verantwoordelijkheden omschrijft en hoe dit is opgenomen in het huidige beleid. Bij deze willen wij u dan ook vragen of de gemeente open staat voor deelname aan een (online) interview?

Onderwerpen die aan bod komen tijdens het interview zijn o.a.:

- Inrichting beleid (samenwerking met stakeholders intern/extern)
- Huidige maatregelen (bijv. publieksvoorlichting en voederverbod)
- Meldingen ratten (registratie, afhandeling en monitoring)
- Uitdagingen en behoeften

Van wie gaat dit onderzoek uit? Als master student aan de Wageningen University & Research, onderzoek ik in opdracht van CenSAS (Centre for Sustainable Animal Stewardship) en KAD (Kennis- en Adviescentrum Dierplagen) het gemeentelijk beleid rondom geïntegreerde rattenbeheersing in Nederland. Via deze weg hebben wij gezamenlijk tot doel inzicht te krijgen in het huidige beleid, maar ook het in kaart brengen van knelpunten en behoeften. Met als uitgangspunt inzicht te krijgen hoe het beleid ondersteund kan worden, dit ook ter voorbereiding op de uitbreiding van IPM binnenshuis in 2023.

Na afloop van het interview ontvangt u van mij de uitwerking, waarbij het mogelijk is om hierop te reageren en deze van aanvullingen te voorzien. Naar aanleiding hiervan kunt u ook uw verdere wensen vastleggen wat betreft anonimiteit. De naam van de gemeente wensen wij op te nemen in het onderzoek, zodat ook verwezen kan worden naar mogelijke beleidsdocumenten. Tot die tijd bewaar ik de gegevens van wat besproken is op mijn persoonlijke drive van de Universiteit Utrecht (voorzien van wachtwoord), deze worden na 1 april 2021 verwijderd.

Naar aanleiding van de resultaten (en uw goedkeuring op de uitwerking) maak ik een rapport op, welke u uiteraard na afloop kunt ontvangen. Dit rapport wordt in de toekomst mogelijk openbaar gemaakt of gebruikt voor publicatie door KAD of CenSAS.

Ik hoor graag of gemeente XXX wil deelnemen aan het onderzoek. Het interview zal ongeveer een uur duren. Mocht u nog vragen hebben over het onderzoek en/of deelname, neem gerust telefonisch contact met mij op (xxx) of per mail (xxx).

Alvast hartelijk dank,

Met vriendelijke groet, Simcha Verweij

Master student Wageningen Universiteit & Research, Stagiaire CenSAS & KAD

Appendix II Begeleidende email, uitwerking interview

Beste ...,

Hartelijk dank nogmaals voor uw deelname en bijdrage aan dit onderzoek. Bij deze stuur ik u graag de uitwerking van het interview (zie bijlage). Indien zaken niet goed zijn verwoord of verduidelijking nodig hebben, kunt u dit middels track changes aanpassen. Onderaan de uitwerking vindt u enkele aanvullende vragen, deze ter verduidelijking van de situatie van de gemeente rondom het thema. Ik zou het natuurlijk waarderen als u deze vragen nog zou willen beantwoorden, maar voelt u zich niet verplicht. Indien u de mogelijkheid hebt dit wel te doen, stuur ik nogmaals een document ter goedkeuring na afloop.

Zoals besproken wensen wij de naam van deelnemende gemeenten te noemen in het rapport. Bij goedkeuring van de uitwerking, zoals verzonden, stemt u ermee in dat deze informatie gebruikt wordt als onderdeel van de resultaten binnen het uiteindelijke rapport. Dit rapport kan worden gebruikt voor (online) publicatie door het Kennis- & Adviescentrum Dierplagen of het Centre for Sustainable Animal Stewardship (CenSAS). Uiteraard wordt er rekening mee gehouden dat uw persoonlijke mening niet herleid kan worden naar gemeente en/of persoon. Wel kan het zijn dat bepaalde unieke maatregelen/beleidskeuzes herleid kunnen worden naar de naam van de gemeente en/of persoon.

Daarnaast lijkt het ons van toegevoegde waarde om ook de naam van de afdeling op te nemen als onderdeel van de resultaten. Echter, dit heeft mogelijk gevolgen voor uw anonimiteit. Wij willen dan ook vragen of u akkoord gaat met het weergeven van de afdeling waaronder de coördinatie van geïntegreerde plaagdierbeheersing valt (met bijbehorend de naam van de gemeente)? Indien u hiermee niet akkoord gaat, laten wij deze gegevens weg uit het uiteindelijke rapport en zullen wij enkel de naam van de gemeente gebruiken.

Mocht u nog vragen hebben over het onderzoek en deelname, neem gerust contact met mij op (x) of per mail (x). U kunt ook altijd contact opnemen met mijn begeleidster bij CenSAS: Maite van Gerwen (x). (Daarbij wil ik nog vermelden dat de audio-opname en transcriptie van het interview op 1 april 2021 van mijn persoonlijke drive bij de Universiteit Utrecht wordt verwijderd).

Graag hoor ik of u akkoord gaat met de uitwerking en het voorstel om ook de naam van de afdeling op te nemen in het rapport? Zou u mij hiervan op de hoogte kunnen stellen voor X? Nogmaals hartelijk dank!

Met vriendelijke groet,

Simcha Verweij, *Master student Wageningen Universiteit & Research, Stagiaire CenSAS & KAD*

Appendix III Vragenlijst diepte-interview

Punten voorafgaand te benoemen:

- ✓ *Voorstellen: Ik ben master student aan de WUR en doe dit onderzoek in opdracht van CenSAS en KAD.*
- ✓ *Onderwerp: Dit onderzoek heeft tot doel inzicht te krijgen op de verschillende manieren waarop geïntegreerde rattenbeheersing bij gemeentes is geïmplementeerd. Daarbij stellen wij ook de vraag wat de behoeften van gemeenten zijn, ook met het oog op de toekomst met de uitbreiding van verplichting volgen IPM protocol binnenshuis*
- ✓ *Waarom u als gemeente: Wat fijn dat u wilt deelnemen aan dit onderzoek. In totaal hebben wij 12 gemeenten geselecteerd voor een diepte-interview, op basis van ligging en mate van verstedelijking.*
- ✓ *Anonimiteit: De resultaten worden verwerkt op naam van de gemeente. Daarbij kunt u in de mail met de uitwerking van het interview aangeven uw wensen wat betreft anonimiteit van uw afdeling.*
- ✓ *Toestemming audio opname: Graag wil ik vragen of ik dit gesprek mag opnemen. Dit helpt mij de informatie later gedetailleerd te kunnen verwerken. Deze opnames zullen niet worden opgeslagen, maar verwerkt worden op papier en digitaal worden opgeslagen.*
- ✓ *Rapportage: Uiteindelijk worden de resultaten verwerkt in een rapport. Deze wordt beschikbaar voor KAD en CenSAS en ook voor u. Mogelijk wordt dit rapport gebruikt voor publicatie door CenSAS en KAD. Dit kan variëren van een wetenschappelijk artikel of een artikel in een tijdschrift.*

Vragenlijst

Belegging van knaagdierbeheersing binnen gemeente

- Is er beleid (of een beleidsnotitie) gedocumenteerd omtrent geïntegreerde rattenbeheersing?
 - Zo ja, welke onderwerpen zijn hierin opgenomen?
- Onder welke afdeling valt de coördinatie van geïntegreerde rattenbeheersing in de gemeente?
- Wie voert de rattenbeheersing uit binnen de gemeente?
 - Weet u ook de reden(en) om plaagdierbeheersing uit te besteden/in huis te houden?
- Zijn er mensen binnen de gemeente aanwezig die een opleiding hebben gevolgd richting plaagdierbeheersing?

Afhandeling meldingen

Registratie

- Waar kunnen burgers een melding doen van 'ratten' en bij wie komt deze binnen?
 - Weet u ook welke gegevens hierbij worden genoteerd?
- Weet u ook of er meldingen gedaan worden binnen de gemeente die terecht komen bij andere stakeholders, zoals woningcorporaties en commerciële partijen?
 - Worden deze meldingen ook gedeeld met de gemeente?
- Zijn er andere zaken waarover burgers een melding kunnen doen die te maken hebben met geïntegreerde rattenbeheersing? (bijv. openbaar groen, vervuiling, riolering en verzakkingen van straten).
- Bent u ook bekend met de landelijke rattenmonitor?
 - Zo ja, maakt u hier gebruik van en op welke manier?

Actie

- Is er een standaard protocol hoe om te gaan met een melding?
- Wie gaat er op de melding af?
- Wanneer spreekt de gemeente van een overlast situatie?

Monitoring

- Hoe vindt monitoring plaats?
- Zijn deze gegevens ook inzichtelijk?

Verantwoordelijkheid (en service) gemeente versus andere partijen (taakverdeling)

- Hoe ziet u de verantwoordelijkheid van de gemeente ten opzichte van de aanwezigheid van ratten in de omgeving?
- Welke verantwoordelijkheid heeft de burger zelf en hoe maakt u dit kenbaar?
- Weet u ook de reden(en) om curatieve bestrijding (wegnemen van ratten) op privé terrein onder service van de gemeente te laten vallen?
- Wat is het doel van de huidige uitvoeragenda geïntegreerde rattenbeheersing binnen de gemeente?
- Wanneer bent u tevreden als het gaat om geïntegreerde knaagdierbeheersing?

Huidige situatie

- Hoe zou u het risico op ratten overlast in de gemeente omschrijven?
- Hoe verloopt de samenwerking met externe stakeholders: burger/woningcorporatie/ongediertebestrijder om geïntegreerde rattenbeheersing toe te passen?
- Vindt er afstemming plaats met andere afdelingen binnen de gemeente voor het beheersen van ratten?
 - Zo ja, met welke afdeling en hoe vindt dit plaats?
- Is het ook binnen uw afdeling dat het budget is vastgelegd voor rattenbeheersing?

Preventieve maatregelen

- Is de gemeente betrokken bij het oplossen van 'overlast' situaties bij woningcorporaties?
- Is de gemeente betrokken bij bemiddeling tussen verschillende personen in overlast situaties?
- Weet u ook welke publieke uitingen worden gedaan door de gemeente die te maken hebben met geïntegreerde rattenbeheersing?
- Welke onderwerpen komen aan bod op de website:
 - welke service burger kan verwachten
 - waar burgers een melding kunnen doen
 - preventieve maatregelen voor rattenbeheersing
 - argumenten om ratten te beheersen
 - leefwijze van ratten
 - link naar meer informatie over ratten
- Weet u ook of er een handhavingsbeleidsplan aanwezig is bij de gemeente op het toezien van het bouwbesluit?

- Wordt er preventieve maatregelen genomen omtrent rattenbeheersing bij de renovatie aan het riool?
- Worden er ook preventieve maatregelen genomen omtrent rattenbeheersing binnen de gemeente bij sloop van oude gebouwen?
- Vindt er ook handhaving plaats op het voeren van vogels? Weet u ook de reden(en) waarom wel/niet?
- Zijn er andere preventieve maatregelen die genomen worden door de gemeente om ratten te beheersen?

Visie, uitdagingen en behoeften voor het toepassen van geïntegreerde knaagdierbeheersing hedendaags en in de toekomst

- Tegen welke knelpunten loopt de gemeente aan op het gebied van het toepassen van geïntegreerde rattenbeheersing?
- Zo ja, welke mogelijke oplossingen zijn er volgens de gemeente voor de genoemde knelpunten en wat is daarvoor nodig?
- Zijn er nog behoeften vanuit de gemeente voor verdere ondersteuning van het beleid omtrent geïntegreerde rattenbeheersing?
- Is er ook behoefte aan meer regionale samenwerking? Zo ja, hoe zou u dit voor zich zien?